

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

1 | 2019

Dmitrij Pop, Ivan Pop: Nová svědectví o anexi | Obrazy rusínského malíře budou v galerii DNM | Vzpomínka na Jurije Dumniče | Rozhovor s Janem Matějem Rakem | Všechno je jinak, vzpomíná doktor Ervín Adam, rodák z Rachova | Poválečné osudy lidí z Podkarpatska | Sportování Rusínů v cizích službách | Koločava – splněné přání

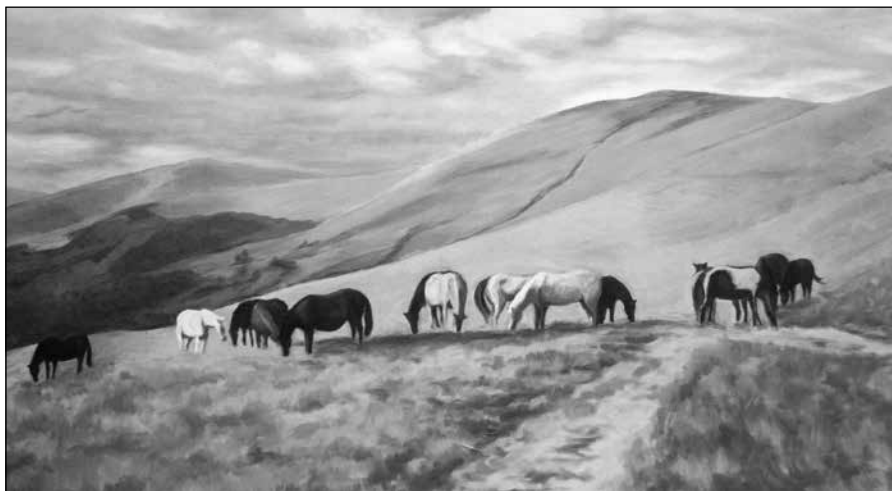
Naši dobří rodáci

Uvědomila jsem si to znovu při četbě vzpomínkové knihy mezinárodně uznávaného epidemiologa Ervína Adama Všechno je jinak; pak zas v rozhovoru s malířem a stavebním podnikatelem Jurijem Firjakem, který bude mít v květnu výstavu v Domě národnostních menšin. Nebo také při přípravě naší příští publikace, již budou shodou okolností také memoáry lékaře, významného dětského chirurga Antonína Moťoviče. Narodil se v Chustu, působil v USA i ve Velké Británii; doktor Adam je rodák z Rachova, pracoval a žije v USA (mimořádně - důchod, který mu byl v Česku přiznán, věnuje na podporu sociálně slabým studentům lékařské fakulty UK).

Jejich osudy potvrzují nepopiratelnou skutečnost, že mnozí rodáci z Podkarpatské Rusi - a často také jejich potomci s kořeny v této zemi - mají pozoruhodně úspěšný životopis. Osvědčili se ve svých povoláních i v jiných životních rolích. Například Rusíni na frontách 2. světové války, nebo skvělý učitel a fotbalista Alexa Bokšay. Nemusíme ani připomínat známé umělce, třeba Ladislava Smoljaka nebo Štěpána Raka. Je povzbudivé si uvědomit, že podkarpatské rodáci se uplatňují v Česku i jinde ve světě jako skvělí a vyhledávaní řemeslníci (byť mnozí měli doma docela jinou profesi, než vykonávají tady), zaměstnanci služeb, obchodníci, podnikatelé, lékaři a zdravotníci atd. Miro Smolák vlastní v Praze na Strahově známou galerii Miro. Ivan Rega, někdejší aktivní člen naší Společnosti, který před lety bohužel předčasně tragicky zemřel, založil solidní a spolehlivou dopravní firmu Regabus, kterou po něm provozují jeho potomci. Autobusy Regabus původně jezdily na trase Praha - Užhorod, postupně se rozšiřovaly, vozí lidi i do jiných míst a zemí, přibýlo zastávek v Česku, na Podkarpatsku i dál na Ukrajině.

Mohli bychom uvést četné další příklady nadaných, pracovitých a podnikavých lidí „tam od nás“, kteří se úspěšně uplatnili a uplatňují v Česku i dalekém světě. Nelze vyjmenovat všechny, některé jistě znají i sami naši čtenáři. Smyslem těchto řádek je vnímat Podkarpatskou Rus jako úrodnou půdu, která zrodila talentované, pracovitě a invenční osobnosti. Ráda tímto připomínám všechny dobré rodáky právě letos, v roce stého výročí připojení regionu k Československu.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Koně na polonině Apecka. Reprodukce obrazu Jurije Firjaka

Nová svědectví o anexi Podkarpatské Rusi Sovětským svazem (1944–1945)

Dlouhou dobu se pozornost historiků výrazně zaměřovala na události na Podkarpatské Rusi v závěru roku 1944. Jde o období spojené s přípravou a uskutečněním tzv. znovusjednocení regionu s „matkou Ukrajinou“ za nímž stáli sovětské agenti. Historici přesvědčivě a pádnými argumenty prokázali lživost teze „znovusjednocení“. Avšak stále chyběl širší mezinárodní aspekt problému. Tuto mezeru doplňují materiály publikované v maďarském sborníku „Ruszinok a második világháború utolsó évében“ (Rusíni v posledním roce druhé světové války). Problém Podkarpatské Rusi stál v ep centru událostí spojených se snahou „malých“ spojenců Hitlera zrušit spojení s ním. S nečekaným úspěchem se to podařilo 23. srpna 1944 Rumunsku. Po útěku z Hitlerova objetí toužil i maďarský regent Miklós Horthy a jemu blízký okruh generálů.

V září 1944 odletěla maďarská delegace v čele s generálem Gáborem Fāraghó z pověření regenta do Moskvy na jednání o příměří. 11. října 1944 delegace podepsala v Moskvě protokol o příměří. Na tomto základě byla první maďarská armáda stažena z okolí Chustu do Berehova. 16. října opustily území Podkarpatské Rusi veškeré formace maďarské armády a s nimi také maďarští úředníci. Armádní velení splnilo svůj úkol - fakticky otevřelo frontu na Podkarpatsku v délce téměř 250 km.

Avšak operace byla připravena špatně, byla porušena veškerá konspirační pravidla.

Pokračování na straně 3

POZVÁNKY

Výkonný výbor SPPR zve členy Společnosti přátel Podkarpatské Rusi na členskou besedu

v sobotu 1. června 2019 v 10 hodin v kavárně Domu národnostních menšin, v Praze 2, Vocelova 3.

Program:

- Zpráva o činnosti v uplynulém období, revizní zpráva, hospodaření SPPR
- Informace z odboček a regionů
- Plány pro příští období, nejbližší připravované akce
- Volba výkonného výboru a revizní komise
- Diskuze
- Malé občerstvení

Zveme vás na vernisáž výstavy děl rusínského malíře Jurije Firjaka ve středu 15. května 2019 v 17 hodin v galerii Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova 3.

Mám rád vůni olejových barev

Rusín Jurij Firjak (59) je osobnost mnoha dovedností i zálib. Má rád historii, úspěšně podniká, maluje obrazy. Rodák z Kobylecké Poljany přijel do České republiky s rodinou před čtvrt stoletím, zakotvil tu a založil stavební firmu. Přitom nezanedbává svůj výtvarný talent; výběr z jeho tvorby bude k vidění letos v květnu na výstavě v galerii Domu národnostních menšin v Praze.

K tomu, aby zvolil Česko za svůj nový domov, ho přiměla rodinná tradice: „Můj otec se narodil v roce 1931, tedy ještě v Československu, moje maminka také. Oba rodiče mluvili dobře česky. A naše rodina měla v Čechách příbuzné, proto jsme se přestěhovali sem.“

O Podkarpatskou Rus se ale nepřestal zajímat, což je u milovníka dějin pochopitelné. Věnuje jí značnou část volného času. „Zajímám se o historii, hodně čtu, hlavně knihy o dějinách Podkarpatska. České, ukrajinské i ruské publikace. A potom posuzují, jak kdo píše a kdo má podle mě pravdu.“

Nejvýše hodnotí studie Ivana Popa, „přečetl jsem jeho knihy, které výstižně vypovídají o tom, jak to tam u nás skutečně bylo.“ Literatura mu ale nestačí, zpovídá i starší příbuzné a rodáky, zjišťuje, co si o někdejším životě na Podkarpatsku pamatují. Za jednou tetou jezdil až do Budapešti. „Hodně mi vyprávěla také babička, od ní jsem se dověděl, jak to bylo, když odtrhli Podkarpatskou Rus od Československa. Maminka, která je stále naživu, si pamatuje, jak bylo u nás za války a bezprostředně po ní.“ Vyprávění pamětníků si natáčí na video.

Uvědomuje si, že orální paměť je důležitá nejen pro něj osobně, ale i pro krajany, badatele i další zájemce o dějiny a jeho rodný kraj. „Chci zachytit, jak to skutečně bylo před sedmdesáti i více lety.“ Zároveň se zajímá i o rodokmen rodiny, odkud pochází, kde všude žijí jeho příbuzní. „Je to pro mě moc důležité“, říká a postupně si skládá mozaiku rodinné historie.

Inženýr Jurij Firjak původně působil jako úředník na městském úřadě. Když přijel do Česka, v téhle profesi by se těžko uplatnil. Nej dřív pracoval manuálně, brzy se ale roz-

hodl podnikat. Přijel v září 1994 a už za rok založil stavební firmu. Staví a rekonstruuje domy a byty. Prosperuje, i když nemá nijak výraznou reklamu. „Udělal jsem nějakou práci, a zákazník mě doporučil dál,“ vysvětluje nesložitý systém získávání zakázek. „Pro některé zákazníky pracuji třeba i dvacet let, snažím se to prostě dělat kvalitně.“

Pan Firjak má dva dospělé syny, oba vystudovali už v Česku a podnikají. „Starší má

malování jsem neopustil. A po přestěhování do Čech se mu hodně věnuji. “ Inspirací pro Jurije Firjaka je stále především rodný kraj, Podkarpatsko. „Je tam mnoho hezkých míst, hory, alpské louky, potoky a říčky. Když to vidím, už si všechno v duchu představuji na plátně,“ říká.

Pro výstavu v Domě národnostních menšin vybral na 50 obrazů, většinou s náměty z Podkarpatské Rusi, ale také z Chorvatska,

Karpatské pastviny. Reprodukce obrazu Jurije Firjaka

vlastní firmu na opravu kávovarů a docela se mu daří, mladší pracuje se mnou ve firmě,“ upřesňuje Firjak.“ Synové už tu zdomácněli, otec Jurij ale ještě ne tak docela. „Pořád mi chybí Podkarpatská Rus, mám ji rád, jezdím tam docela často. Vracím se do Kobylecké Poljany, je tam hezká příroda, rád tam maluji své obrazy. Je to docela známé místo, protože se tam narodil slavný podkarpatský malíř Josef Bokšay. Ano, ve stejné vesnici jako já...“

K výtvarnému umění se dostal už ve čtrnácti letech, kdy začal chodit v Užhorodě do umělecké školy, v níž absolvoval obor umělecké řezbářství. „V polovině sedmdesátých let jsem se seznámil s malířem Naumem Repkinem, chodil jsem k němu do ateliéru, tam mě začal učit malovat. Později na vysoké škole jsem měl méně času, ale

jezdí totiž na Hvar a tamní příroda se mu líbí. Možná bude na výstavě i něco z Prahy. Zaujala ho například ulice Nový Svět na Pražském hradě v zimě, má také podzimní náměty z Poděbradska, ztvárnil zámeček ve Veltrusech, odkud má obrazy z tvůrčího pobytu na tamním výtvarném plenéru. Některé obrazy Jurije Firjaka jsou v Užhorodě, jeden dokonce v Kanadě.

Maluje pouze olejovými barvami. „Mám olej rád už od doby, kdy jsem začínal, rád cítím vůni barev. Zamlada jsem zkusil temperu i akvarel, ale vrátil jsem se k oleji. S vůní olejových barev je mi dobře.“

Jurij je dodnes vděčný Naumu Repkinovi za to, co ho naučil. A dodává zajímavost: „Toho dne, když před pěti lety zemřel, se mi narodila vnučka. Už kvůli tomu ji učím malovat.“

ap

KRÁTCE

* **Výstava Spříznění volbou** v Národní knihovně byla prodloužena o dva týdny, skončila až 20. ledna letošního roku. (Na straně 9 otiskujeme některé zápisy z knihy návštěv.) Je potěšitelné, že výstava nepřimo inspirovala některé další kulturní instituce v českých zemích k obdobným výstavním či programovým aktivitám (Výškov, Hodonín).

* **Světový kongres Rusínů**, letos v pořadí již 15., se bude konat ve dnech **4.-7. července 2019 ve Staré Lubovni** na Slovensku. Zájemci o účast z České republiky se nám už hlásí. Prosíme další, především členy SPPR, aby se urychleně přihlásili a napsali na adresu Společnosti

přátel Podkarpatské Rusi. Právě sestavujeme delegaci.

* **Sto let od připojení** Podkarpatské Rusi k Československu si připomněli 15. února tr. na přednášce a besedě v hospodě u Jany Hořejší Křenovicích. Dějinami i obrazy provedl posluchače historik a politik PhDr. Tomáš Grulich.

* **Krajinou Podkarpatské Rusi** – tak nazvala Knihovna Karla Dvořáčka **ve Vyškově** komponovaný večer, který bude **29. března 2019 v 17 hodin** v prostorách knihovny. Součástí akce je přednáška na téma Podkarpatská Rus a Československo, pojednání o podkarpatské přírodě, promítání filmového dokumentu Jiřího Weisse Píseň o Podkar-

patské Rusi a výstava fotografií Jiřího Klvače s názvem Palesy, poloniny, lidé. Program doprovázený hudebními čísly je věnován tematickému číslu časopisu Veronica.

* **Desáté výročí** slaví týdenní vysílání programu pro národnostní menšiny v Slovenské televizi. Uvádí se v jazycích menšin, také v rusínštině. Z košického studia Slovenské televize (dnes RTVS) zaznělo poprvé v lednu 2009, od té doby bylo odvysíláno téměř 400 programů, s více než 1700 reportážemi a rozhovory. Tento projekt lze nazvat průkopnickým i v rámci Evropy, neboť podobné vysílání v tomto rozsahu zatím nikde nefunguje.

ap

Nová svědectví o anexi Podkarpatské Rusi Sovětským svazem (1944–1945)

Dokončení ze strany 1

Německé velení se včas dozvědělo o připravované operaci a uskutečnilo v Budapešti státní převrat. Regent Horthy byl izolován ve své rezidenci v královském paláci, 16. října veškerou moc ve státě předal do rukou maďarských nacistů. M. Horthyho a jeho rodinu unesl osobní agent Hitlera Otto Skorzeny a schoval na zámku v bavorských Alpách.

Jednotky Rudé armády se daly do pohybu od Jablonického průsmyku na západ (18. armáda a gardový sbor) a obsadily území Podkarpatské Rusi během 10 dnů. Avšak to byl jen malý úspěch ve srovnání s plánem obsazení celého Maďarska Rudou armádou. Viníky byly zpravodajské služby NKVD a Generálního štábu Rudé armády, velení 4. Ukrajinského frontu generálové I. Petrov a L. Mechlis. Kdo byli tito generálové a jaká byla jejich úloha v událostech nejen na Podkarpatsku, ale i ve střední Evropě v podzimních měsících 1944?

I. Petrov byl profesionální voják, sloužil v Rudé armádě od roku 1917, v roce 1941 velel jednotkám při obraně Oděsy a Krymu, bitvu prohrál, stejně jako obranu Sevastopolu v 1942. Pokusil se o sebevraždu. Po obsazení Podkarpatska vytvořil síť komandatur, uskutečnil protizákonnou mobilizaci Rusínů – de-

iure čs. občanů – do Rudé armády podle dávného vzoru, jak se to dělalo za třicetileté války v 17. století, tj. násilím nebo oklamáním. Vůči čs. administrativě v čele s ministrem F. Němcem se choval povýšenecky a panovačně.

Genrálplukovník L. Z. Mechlis byl představitel Štábu (Stavky) nejvyššího velitele, člen válečné rady 4. Ukrajinského frontu. Z neznámých důvodů je ruskými historiky opomíjen, i když byl hlavním vykonavatelem Stalinovy vůle na ruských územích. V armádě působil od 1914, od r. 1918 byl v bolševické straně. V 1921 si ho všiml Stalin jako horlivého, všeho schopného přísluhovače. Tím začala Mechlisova strmá kariéra jako Stalinova osobního tajemníka, vedoucího tiskového oddělení ÚV komunistické strany, hlavního redaktora Pravdy, náčelníka Hlavního politického štábu Rudé armády. Mniak moci, krutý vykonavatel vůle Stalina, jeho osobní kat v době velkého teroru. Sám „vůdce národů“ o něm říkal, že Mechlise posílá tam, kde je třeba něco zničit, likvidovat lidi. Přesto za války Mechlis zažil i sestup. Koncem r. 1941 se zúčastnil krymské operace Rudé armády, výsadku elitních jednotek u města Kerč. Jeho negramotné zásahy přivedly výsadek ke katastrofě a zároveň k pádu Sevastopolu obklíčeného Němci. Za tento čin byl Stalinem degradován do hodnosti plukovníka i když jiní byli v takové situaci odsouzeni k trestu smrti.

Tomuto člověku Stalin světil důležitou operaci – organizaci vystoupení Maďarska

z Hitlerovy koalice. Jak už jsme výše uvedli, souboj s O. Skorzenym Mechlis prohrál. Rozhodl se revanšovat Stalinovi rychlou anexi Podkarpatské Rusi a současně s tím připojit části území sousedních států – Československa, Maďarska, Rumunska.

Pro uskutečnění svého projektu dal Mechlis pokyn vytvořit svéráznou „armádu“ z bývalých partyzánů. Tato „armáda“ se horlivě vrhla do vesnic východního Maďarska a nutila starosty podepisovat připojení jejich vesnic k „Zakarpatské Ukrajině“. Předsedu Národní Rady tohoto statečku I. Turjanicu poslal do Marmarošské Síhoti (Rumunsko) s úkolem vytvořit tzv. „Národní radu“ marmarošských „Ukrajinců“. Na východní Slovensko poslal skupinu činitelů z Užhorodu s úkolem agitovat „Ukrajince“ Prešovska pro připojení tzv. „Prešovské Rusi“ k „Zakarpatské Ukrajině“. Všude však narazil na odpor. Občané z Rumunska, Slovenska, Maďarska si stěžovali Stalinovi na Mechlisovo počínání. Stalin vynadal Nikitovi Chruščovovi, v té době prvnímu tajemníku ÚV KS Ukrajiny, že špatně hlídá I. Turjanicu, nařídil rozpustit tzv. „rady“ Marmarošskou, Prešovskou a stáhnout „partyzány“ z Maďarska. Odvolal rovněž Mechlise z Podkarpatska – tehdy ovšem už ze „Zakarpatské Ukrajiny“.

O tom všem nám vyprávěl nyní jediný žijící účastník události z let 1944–1945, tehdejší náčelník ochranky Mechlise Olexa Lohojda. Byl přítomen při všech Mechlisových jednáních a zachoval si pozoruhodnou paměť.

DMITRIJ POP, IVAN POP

Dokumentarista Dan Přibán (na snímku vpravo) se svým trabantem

Měl jsem pocit domova

Dan Přibán je cestovatel a filmový dokumentarista, náčelník výprav do světa za volantem trabantu. Jeho dokumenty a televizní seriály mají mnoho fanoušků. (Jmenujme například *Trabantem napříč Afrikou*, *Trabantem až na konec světa*, *Trabantem do posledního dechu*.) Právě dokončuje snímek z loňské cesty *Trabantem tam a zase zpátky*, zatím poslední z „trabantů“ série. Expedice se vracela přes slovensko-ukrajinské hranice, proto jsme se režiséra Přibáně zeptali:

Cestu jste podnikli v „osmičkovém“ roce, překračovali jste i původní československé hranice, přes Užhorod a Čop. Vnímali jste, že republika vypadala kdysi jinak?

UVědomoval jsem si to pořád, nejen při této

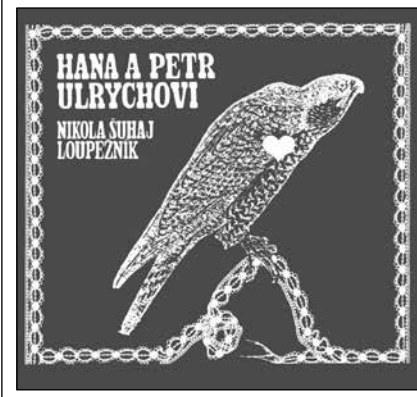
poslední cestě, ale i v průběhu předchozích. Stačí, když jedu například kolem pošty nebo nádraží. Na Podkarpatské Rusi stačí vidět jakoukoliv větší vládní nebo státní budovu, která byla postavena podle jakéhosi tehdejšího celostátního mustru, a poznáte, že to bylo – Československo. Už jsem tam byl mockrát, a vždycky, když jsem uviděl nádraží nebo poštu, měl jsem pocit, že jsem doma. Jsou trochu otlučenější, ale stejně je vidět, že tam kdysi vznikly československé stavby. Ten étos tam je. Všude vám to padne do očí, jakmile přejedete hranici. A hlavně – domluvíte se tam. Když jsme se blížili k slovenským hranicím, a zastavili jsme na jídlo v nějaké hospůdce, normálně jsme se domluvili i česky.

ap

Nikola Šuhaj v reedici

Nikola Šuhaj loupežník, legendární album Hany a Petra Ulrychových z roku 1974 právě vychází v reedici. Od prvního vydání tohoto nejznámějšího alba sourozenců uplynulo čtyřicet pět let. Šťastně je tehdy oslovila lidová hudba a Olbrachtovo silné literární téma. Inspirace se proměnila v natočení sady písniček a také v divadelní představení s protagonistou Pavlem Landovským. Téma hledání svobody, spravedlnosti a lásky bylo v normalizační době velmi potřebné. Rok 2019 je pro sourozence Ulrychovy význačný i jinak: Petr Ulrych oslavil 21. února pětasedmdesáté narozeniny, Hana Ulrychová sedmdesátiny, a společně se skupinou Javory vystupují čtyřicet pět let.

ap

Doktor z Rachova

Nad knihou Ervína Adama Všechno je jinak

Světově uznávaný epidemiolog profesor **Ervin Adam** je osobnost známá u nás i v zahraničí. Konkrétními činy se podílí na rozvoji české medicíny, např. finanční podporou studentů či umožněním dlouhodobých stáží našich vědců na svém pracovišti v Houstonu. V roce 2012 mu byla udělena cena Česká hlava – nejprestižnější české ocenění za vědu a výzkum. Dostal ji k devadesátinám za vědecké zásluhy s ohledem na to, že významně přispěl k rozvoji lékařské vědy v naší zemi. O svém plodném životě vypravuje v nedávno vyšlé vzpomínkové knize **Všechno je jinak. Cesta českého epidemiologa z Podkarpatské Rusi přes Auschwitz do Prahy a Houstonu** (nakl. Academia). Napsal ji společně s publicistkou Irenou Jirků.

Je to poutavá knížka, mezi memoárovou literaturou patří k tomu nejlepšímu, jaké u nás vyšly. Však také život profesora Adama byl bohatý a dramatický. Narodil se roku 1922 v Rachově na Podkarpatské Rusi, kde také prožil dětství a rané mládí. Pasáže, v nichž líčí tuto část svého života, patří k nejpůvabnějším částem publikace.

Dějiny se však nezadržitelně řítily do neštěstí. Přicházejí zlověstné události – začátek druhé světové války, první příznaky „konečného řešení“ židovské otázky. Nastává postupné, brzy však velmi radikální omezování životního prostoru Židů; po převzetí moci v Maďarsku (tedy i na Podkarpatské Rusi) maďarskými fašisty – stranou tzv. šipových křížů – se situace zhoršovala, tvrdá perzekuce židovského obyvatelstva sílila. Až k soustředě-

ní do ghett a posléze k tragické cestě do Osvětimi. Kapitoly o životě v lágru jsou silné, jímavé a vzrušující, i když se autor u těchto zážitků příliš nezdržuje.

Podařilo se mu přežít, po válce vystudovat v Praze medicínu a později ustát i nepřázeň komunistických vládců. Prosadil se v nejnepříznivějších podmínkách a dosáhl významných úspěchů v praktické medicíně i ve vědě. Byl jedním z hlavních organizátorů očkování proti dětské obrně. Po srpnové okupaci r. 1968 odešel do exilu a začal působit na Baylorově univerzitě v Houstonu. Stal se vedoucím projektu zaměřeného na objasnění role virů v tvorbě nádorů, zejména karcinomu děložního čípku. Během několika let se zařadil mezi nevyznamnější badatele v této oblasti. Do výzkumné práce vnesl řadu nových prvků, které podstatně přispěly k poznání biologie herpetických virů a k objasnění etiologických vztahů mezi viry a zhoubnými nádory. Jeho příspěvek ovlivnil a stále ještě ovlivňuje vývoj dalšího bádání v této problematice.

Profesor Adam líčí svůj profesní i osobní život živě a zajímavě, text prokládá poutavými minipříběhy a výstižnými charakteristikami spolupracovníků a přátel v naší republice i ve světě.

Do penze odešel jako emeritní profesor teprve v roce 2016, tedy téměř v pětadevadesátiletých letech. „Na Bayloru jsem ale nepřestal působit,“ píše v doslovu ke své knize. „Ponechali mi pracovní, univerzitní e-mail a parkovací místo, abych mohl občas pro studenty přednášet, vést seminář anebo s nimi konzultovat.

Dojždím tedy do Medical Texas Center třikrát až čtyřikrát týdně.“ Tato slova spolu s líčením radostí i starostí penzisty tvoří závěr knihy. Píše např. o nedávných velkých záplavách v Texasu, a vyjadřuje se o nich s nadhledem a klidem. „...Když někdo žije tak dlouho jako já, a prožil to, co já, už ho asi jen tak něco nemůže vykoletit,“ napsal Ervin Adam před rokem.

Obdivuhodné, že? Stejně jako skutečnost, že profesor Adam si i v cizině zachoval vztah k původní vlasti, pro kterou zejména po roce 1989 vykonal významné činy. Jeden za mnohé: když byl jemu a manželce začátkem 90. let minulého století v ČR přiznán důchod, rozhodli se zřídit nadaci pro podporu sociálně slabých studentů lékařské fakulty Karlovy univerzity a věnovat jí trvale všechny zde získané finanční prostředky.

ap

O komunistickém rasismu

Pan Martin Borges nás upozornil na podnětný článek Petra Placáka Komunistický rasismus čistě slovanský v časopise Politika 29. 1. 2019. (Viz dopis M. Borgese na poslední straně tohoto čísla.) Opravdu stojí za přečtení, vřele jej doporučujeme. Části textu, které se mj. týkají zejména židovské komunity na Podkarpatské Rusi, zde přetiskujeme. Také proto, že podle nás je to kontrastní vykřičník k osudům profesora Adama.

Za Mezinárodní den památky obětí holocaustu byl vybrán 27. leden 1945, kdy Rudá armáda vstoupila do nacistického vyhlazovacího tábora Auschwitz-Birkenau. Pro tisíce lidí to znamenalo vysvobození z nelidského utrpení. K tomu je ale dobré dodat, že komunistům vůbec nešlo o to osvobodit nějaké nešťastníky, navíc Židy, neřku-li Romy. Antisemitismus byl integrální součástí komunistické „realpolitiky“ podobně jako i jiné ismy. A nešlo jen o Stalinovu paranoii. Dobře si to můžeme ukázat na tuzemských soudruzích.

„Podobně jest opět v sociální smyslu jasno, že potratí antisemitismus neznamená brát v ochranu židovské velkokapitalistické vydřiduchy, spekulanty, výdělkáře a různé čachráře. Těm platí náš nejrozhodnější odpor a boj,“ vyhrožuje Židům z bezpečí moskevského exilu

komunista Kopecký v době, kdy vrcholí nacistický holocaust.

V tažení proti židovským „vydřiduchům, spekulantům a čachrářům“ spojují komunisté otázku sociální, která nejvíc u lidu zabírá, s otázkou nacionální a konečnou i kulturně-rasovou. „Jest jasno, že pokud jde o čs. občany židovského původu, kteří se cítí Němci a Maďary, tak na ně bude podle toho hleděno. Potíratí antisemitismus neznamená dopouštění porušení nacionálního, slovanského charakteru budoucí ČSR,“ postuluje etnicko-rasovou čistotu nového státu Václav Kopecký, která má zcela konkrétní dopad: ti nemnozí Židé, kteří přežili holocaust, byli (pokud při sčítání lidu v roce 1930, tedy v době míru a demokratického řádu, uvedli jako svůj obcovací jazyk němčinu) opět internováni v koncentračních táborech a opět posíláni do transportů, které ovšem nesměřovaly do Osvětimi, ale – opačným směrem – do Německa. A také byl proti nim použit dekret o konfiskaci „nepřátelského majetku“.

Na adresu optantů, československých občanů ze Stalinem zabrané Podkarpatské Rusi, kteří ztratili příbuzné i svůj domov, stranický ideolog Kopecký v projevu na schůzi KSČ v Teplicích-Šanově v březnu 1947 pronesl: „Tito bradatí Šalamounové, tato židovská suloč, která se teprve v poslední době připojila

k domácímu nebo zahraničnímu odboji, nemá přednostního práva podle dekretu 225 před rádnými Čechy!“ To prohlásilo toto komunistické prase, které se ještě před vypuknutím války uchýlilo do moskevského exilu. Zatímco polovinu armádního sboru v bojích u Sokola tvořili Čechoslováci židovského původu a z několika set u Sokolova padlých a raněných za Československo byla většina Židů.

Ejsik Weiss, zaměstnanec Rady Židovských náboženských obcí, kterému se podařilo utéct z koncentračního tábora a vstoupil v Buzulku do nově se tvořící čs. armády, prošel s ní celou válečnou anabází od Sokolova, přes Duklu, kde byl raněn, až do Prahy a byl vyznamenán mj. Československou medailí za chrabrost, po projevu Kopeckého vystoupil na schůzi ŽNO se slovy: „Miluji český lid, miluji Československou republiku, a teď mi řekněte, pánové, zač jsem bojoval?“ Válečný hrdina Weiss, jehož celá rodina – rodiče, bratři, žena a dítě – skončila v plynu, který ztratil úplně všechno, co ho pojilo se životem, šel domů a oběsil se. Na podzim téhož roku byly na mnoha místech poničeny židovské hřbitovy, které přečkaly třetí říši, a stejný osud čekaly i přeživší synagogy – do roku 1989 jich komunisté stihli zničit další stovku, více než nacisté za války.

PETR PLACÁK

Jan Matěj Rak: Setkání s Podkarpatskou Rusí pro mě bylo jako z filmu!

Populární skladatel, aranžér, písničkář a kytarista Jan Matěj Rak je synem ještě slavnějšího otce, kytarového virtuosa a pedagoga Štěpána Raka. Právě přes něj má významnou část svých kořenů ruských. Štěpán Rak se do Československa dostal na konci války se svou matkou Rusínkou, příslušnicí Sovětské armády. Ta ale z vážných důvodů musela odjet a malý Štěpán získal v Československu nové, adoptivní rodiče, kteří ho později odmítli jeho matce vydat. Biologická matka, i když s velkým zármutkem odjela znovu, tentokrát definitivně.

Tahle pravda se vám ale zjevovale dlouho a po částech, že?

Ano, dozvídal jsem se o tom postupně. Od dětství jsem měl od táty útržkovité informace právě proto, že i táta je měl útržkovité. Pocházely od babičky, tátovy adoptivní mámy, kterou ještě pamatuji. Ona dementovala zprávy, které táta z dětství měl, ale než umřela, zanechala dopis tátovu nejlepšímu kamarádovi s tím, že ho má tátovi odevzdat deset let po její smrti. To se stalo, a teprve tehdy se táta dozvěděl, co babička věděla.

Kdy to bylo?

To se psal rok 1999 - teprve od té doby něco víme, i když ty informace nebyly ještě kompletní. Dozvěděli jsme se, že tátova biologická matka pocházela ze Žandova u Chustu, ale o moc víc informací neměla. Začali jsme s tím tedy pracovat.

Jakým způsobem?

Přes redaktorku Českého rozhlasu Helenu Dubničovou získal táta kontakt na jeho původní rodinu; ta zase hledala ze své strany. Dá se říct, že do jisté míry jsme se potkali na půli cesty.

Vy jste potom, coby vyslanec „české části“ rodiny, jel na Podkarpatskou Rus jako první...

Přesně tak, ještě onoho roku 1999. Bylo to v zimě, byla velká zima, ale byl to zážitek, na který se nedá zapomenout. Celé to bylo velmi intenzivní, emotivní a vrylo se mi to hluboko do srdce.

Setkal jste se tehdy s příbuznými, o kterých jste do té doby neměl tušení. Jaká ta setkání byla?

Jako z nějakého filmu! Tamní realita byla tehdy velice odlišná, než byla ta naše. Od nás jsme tehdy odjížděli ještě s čerstvou pamětí povodní z roku 1997, a měli jsme dojem, jak naše země hodně utrpěla. Přijeli jsme na Podkarpatskou Rus, a tam bylo boží dopuštění. Za dva roky s následky povodní nestihli udělat vůbec nic, neměli na to peníze. Jejich situace, i ta hmotná, mě šokovala; naopak mě fascinovalo a od první chvíle uhranulo to, jak milí, ochotní a srdeční jsou tam lidé.

Sešli jste se nejenom s tátovými - a tudíž i vašimi - příbuznými, ale i se spoustou dalších lidí...

Bylo to pro mě setkání nejenom s tátovou

rodinou, ale i s desítkami lidí, kteří nás tam hostili nebo aspoň pozvali na přípitek - a ze těch přípitků bylo! Celkově to byla ohromná směs vjemů, které přicházely ze všech stran. Byly tak silné, že je ani po těch letech neumím srozumitelně popsat. Směs bláta, silnic rozjezděných od vojenské techniky a nákladů, a obrovského bohatství v duších tamních lidí. Viděl jsem rodiny čekající na své příslušníky, otce, bratry a syny, kteří pracovali u nás, aby je hmotně zabezpečili. Viděl jsem úplně jiný svět, do kterého my tady nakukujeme jenom zvenčí a často neradi.

Akceptovali jste hned své příbuzenské

Foto: Tomáš Pilát

svazky a spřízněnost, nebo vám chvíli trvalo, než jste si uvědomili, že opravdu jste příbuzní?

Já jsem si to uvědomil hned. Zajímavý zážitek jsem měl už z tamní krajiny. Kdybych ji viděl na fotkách, nenapadlo by mě, jak blízká mi ta země bude. Její vyznačování je zřetelné, až když tam člověk je. Divil jsem se, jak moc mi připadá domácí. A setkání s příbuznými, konkrétně se strýcem a bratrance, pro mě skutečně bylo setkání s rodinou. O tomhle jsem nepochyboval ani na chvíli - už jenom proto, jak jsou si s tátou podobní. Navíc - bratranec mi byl neuvěřitelně povědomý.

K tomu se ale váže až úsměvná historka...

Ano, pamatoval jsem si, že jsem toho člověka už někde viděl, i když jsem přesně nevěděl, kde. Neuměl jsem si ho zařadit. Povídali

jsem si, a vyšlo najevo, že celé roky pracoval v Čechách na stavbách. Dva roky dokonce na Zbraslavi, kousek od nás, a já jsem se s ním každý den potkával v autobuse! Samozřejmě jsem tenkrát netušil, že je to můj bratranec, který bydlí tisíc kilometrů daleko.

Díváte se od té doby jinak na „ukrajinské“ dělníky, kteří u nás pracují?

Ano, naprosto jinak. Bratranec Míša mi do značné míry pomáhal, bral mě na stavby a vysvětloval, jaké tam panují poměry. Víte, ono mi to celé do jisté míry otevřelo oči při pohledu na jakékoliv národnostní menšiny. Člověk by si měl uvědomit, že ti lidé mají své vlastní životy, o kterých my tady nic nevíme. To, co známe, považujeme za bezpečné, je to pro nás v pořádku; to, co neznáme, pokládáme za nebezpečné. Proto je důležité poznávat. Cokoliv.

Jak byste charakterizoval Rusíny?

Rusíny můžu charakterizovat jenom na základě svých zážitků, a to byly zážitky skutečně úžasné. Pro mě jsou Rusíni lidé přímí, čestní, srdeční, otevření, přátelští, spolehliví a obrovsky pracovití. A co mě překvapilo, bylo jejich vlastenecké cítění. Viděl jsem, jak jim záleží na tom jejich kousku země, na tom tehdejší oraništi a bahništi; taky tam byly skoro samé ženy, protože chlapi byli v Česku za práci, a ony na ně s láskou čekaly. To jejich vlastenectví mě překvapilo asi ze všeho nejvíce.

Jste muzikant; máte v repertoáru nějakou rusínskou píseň nebo jinou hudbu z téhle oblasti?

Bohužel žádnou rusínskou písničku v repertoáru nemám, ale říkám: zatím! Mám před sebou spoustu plánů, tedy i tenhle, a určitě se tak k rusínským písničkám dostanu. Odjakživa mám tuhle muziku v krvi, k východní hudbě hodně tíhnu. Léta jsem hrál židovskou hudbu, a k rusínské, ukrajinské či ruské muzice cítím velkou lásku. Přitom je nutno odlišovat. To, co je na východ od Slovenska, je pro mnohé z nás „Rusko“. Tak to ale není! Je to neblahé dědictví těch několika desítek let od války, kdy nám to všechno splynulo do jednoho živlu. Kulturní i jazykové odlišnosti tu jsou obrovské. Pro mě to tedy začalo poznáním, že tahle hudba a kultura, prostě všechny tyhle věci nejsou totéž, a že písničky, které jsem považoval za ruské, jsou ve skutečnosti ukrajinské nebo dokonce rusínské. Jak jsem řekl, žádnou takovou momentálně ve svém repertoáru nemám, ale určitě se k nim chci jednou dostat.

Máte v plánu něco konkrétního?

Mám, ale je to dlouhodobý plán. V hudební škole v Radotíně, kde učím, mám jednu holčičku, která pochází z Podkarpatské Rusi. Bylo by tak fajn upravit jí pro kytaru třeba nějakou podkarpatarskou koledu. Jenže jsem na ten její původ přišel pozdě, tak na příští Vánoce!

Jurij Dumnič: skvělý doktor, aktivní Rusín

Opožděný nekrolog

Když v roce 2017 zemřel podkarpatoruský lékař Jurij Dumnič (1924 – 2017), dlouholetý přítel naší organizace i osobně mnoha z nás, přinesli jsme o této smutné události zprávu. Ale důstojné ohlédnutí za jeho bohatým a plodným životem stále ještě jeho památce dlužíme. Letos by se dožil 95 let, půlkulatiny jsou tedy příležitostí k tomu, abychom se k této významné osobnosti aspoň několika odstavci vrátili.

Žádnou příležitost však ani nepotřebujeme, Jurka Dumnič si zasloužil připomenutí i bez jubileí. Byl to pozoruhodný muž, člověk mnoha talentů. Vynikající, právem všude uznávaný lékař – plicní chirurg, skvělý muzikant, houslista i zpěvák. Léta působil v pěveckém sboru při řeckokatolické katedrále v Užhorodě. Také nadaný výtvarník. Zvláštní uznání zasluhuje i jako invenční a pilný rusínský aktivista. V této oblasti odvedl mnoho záslužné práce.

Byl - jak jen to nazvat - typický „čechoslovakista“; litoval, že se původní Československá republika rozpadla. Zůstala mu z ní velmi dobrá znalost češtiny, kterou si pečlivě udržoval. Rád k nám jezdil, jeho návštěv byly časté zvláště v devadesátých letech. Měl temperament, uměl užívat života, náruživě sportoval. Strávili jsme společně mnoho času tady i v Užhorodě. Uměl krásně vyprávět o životě - nejen o svém, ale o zajímavých lidech a událostech, o své práci a pacientech, nebo o hudbě. Pamatuji se, jak nadchl naši rodinu, když nám jedním tahem nakreslil karikaturu Lenina. (Přitom líčil, že za studii si kreslením přivydělával - možná i tím Leninem; to ale patrně nebyly ty veselé karikatury...)

Byl hluboce věřící řeckokatolík. Při jednom mém pobytu v Užhorodě, když to zrovna termínově vyšlo, mě pozval na Štědrý večer domů, ke své rodině. Zažila jsem tu skoro stejnou slavnostní večeři, jako kdysi v dětství u nás doma. Ostatně, tehdy dávno jsme slavili své užhorodské štědré večery jen o pár ulic dál, než bydleli Dumničovi.

Vylíčení života Jurije Dumniče by možná stálo za knížku. Už proto, že byl skvělým příkladem talentovaného Rusína, který své hřívné dokázal proměnit v činy. Narodil se roku 1924 v obci Ňagovo (nyní Dobrjansk) v fačevském regionu v prosté zemědělské rodině Andreje a Anny Dumničových. Po obecné škole, do které chodil v rodné obci, a absolvování měšťanky v Ťačově vystudoval učitelský ústav v Užhorodě (1940–1944), poté se rovněž v Užhorodě zapsal na lékařskou fakultu, kterou studoval v letech 1945–1951).

První umístěnkou dostal až na dalekou Kazachovku. Zde, jako i na všech dalších působištích, vynikl nejen jako svědomitý lékař, ale i jako schopný organizátor významných, pro daný region vždy velmi užitečných zdravotnických projektů. Např. na Kachovce prosadil vybudování plicního sanatoria pro stovku pacientů. Po návratu na Pod-

Foto Valerij Padjak

karpatsko se energicky zasazoval o účinná opatření proti tuberkulóze a dalším plicním chorobám. To byl jeho celoživotní obor, kterému se věnoval. V roce 1970 na plicní téma obhájil kandidátskou práci a získal titul kandidáta věd.

Při rozsáhlé lékařské praxi, kterou vykonával do vysokého věku (stejně jako do pozdních let řídil auto), se stihl aktivně věnovat hudbě, práci v užhorodském katedrálním sboru, a především rusínskému hnutí. V roce 1994 byl spoluzakladatelem a prvním předsedou Užhorodského spolku podkarpatských Rusínů, osm let (1996–2004) redigoval rusínský časopis, neúnavně bojoval za právo Rusínů na svou národnost. O rusínských záležitostech psal do dalších periodik, vytvořil respektované studie na rusínská témata (např. o ukrajinizaci školství na Podkarpatské Rusi). Ve věci uznání rusínské národnosti na Ukrajině se obracel k významným politikům světa. Aktivně se účastnil prvních Světových kongresů Rusínů; ještě ve svých 85 letech se vydal na dalekou cestu - na kongres až do Ruského Keresturu.

Pro následovníky byl inspirativním vzorem, ať šlo o lékařské kolegy či rusínské aktivisty. „Jeho osobnost i aktivní účast v rusínském hnutí na Podkarpatsku byla příkladem zejména pro nás, mladou generaci Rusínů. Zůstane navždy v našich srdcích,“ říká za mnohé další Dumničovy obdivovatele známý podkarpatský historik a nakladatel Valerij Padjak.

AGÁTA PILÁTOVÁ

O Československu v Karpatech

Právě vychází kniha **Československý svět v Karpatech / Чехословацький світ в Карпатах**. Jejím autorem je člen Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, pravidelný spolupracovník našeho časopisu Podkarpatská Rus a náš kamarád **Vladimír Kuštek**. Má 260 stran, na nichž líčí život na Podkarpatsku, především v městech, městečkách a obcích mezi světovými válkami. Předmluvu napsal historik Ivan Pop, který ke knize řekl: „Úkol zmapovat – a fakticky znovuobjevit – život, práci a kulturu československé společnosti na Podkarpatské Rusi úspěšně splnil obdivovatel krás podkarpatské krajiny, slovenský autor Vladimír Kuštek. Vynaložil značné úsilí, aby rekonstruoval život českých a slovenských úředníků, četníků atd. zavátý časem. Fakticky tak vytvořil jejich zvláštní plnohodnotnou encyklopedii, sestavil unikátní cestopis Podkarpatské Rusi.“ Samotný autor o publikaci řekl: „Kniha Československý svět v Karpatech vychází

u příležitosti 100. výročí vzniku ČSR. Je koncipována jako „muzeum v knize“. Obrazově a dokumentárně autenticky přibližuje Podkarpatskou Rus v první polovině minulého století z její československé éry. Právě proto symbolicky obsahuje texty jak v českém, tak slovenském a rusínském jazyce. Připomíná tím, že společný stát, Československá republika, vznikl jako dílo tří státotvorných národů, Čechů, Slováků a Rusínů.“

Čtenáři našeho časopisu knihu Vladimíra Kušteka zčásti znají, jeho portréty jednotlivých lokalit jsme u nás po léta publikovali v dlouhodobém seriálu Historie podkarpatských měst, z nějž kniha vychází. Jsou však rozšířeny a doplněny o řadu dokumentárních fotografií. Publikace byla představena na slavnostní prezentaci 7. března 2019 v Domě národnostních menšin v Praze. **Bude ke koupi** na členské besedě SPPR 1. června. Blíže na: www.rusyn.sk, rusyn@centrum.sk. **top**

Osudy lidí z odtrženého Podkarpatska

Pokračování z č. 4/2018

Rusínská národnost zakázána

Rusíni byli uznáváni jako svébytný národ nejen v ČSR, ale uznávali jej i Maďari za Rakouska-Uherska i v době obsazení země za druhé světové války.

Sovětská moc hned od počátku zajistila vydávání prosovětských a prokomunistických médií, organizovala různé veřejné spektakly na podporu připojení regionu k SSSR. Nejvýznamnější z těchto akcí, vydávaná pak po celá desetiletí za oficiální akt vůle lidu Podkarpátí, byla zorganizována 26. listopadu 1944. V literatuře i odborných statích je často popisována. Toho dne se v městském kině v Mukačevě konal tzv. sjezd národních výborů Zakarpatské Ukrajiny. Jeho účastníci přijali „Manifest o znovusjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou.“ Tento předem připravený dokument nikoli pouze požadoval, ale již deklaroval odtržení Podkarpatské Rusi – nazývané v této chvíli už Zakarpatskou Ukrajinou, od Československa. Výraz „znovusjednocení“, který mimochodem dlouhá desetiletí visel v Užhorodě na obřím transparentu na čelní stěně oblastního úřadu, je přitom nesmyslný, neboť Podkarpatská Rus nikdy nepatřila k Ukrajině, nemohla se s ní tedy „znovusjednotit“. Do režie mukačevského sjezdu se podle pamětníků vloudila i jedna groteskní chybička. Ředitel tamního gymnázia vystoupil na tribunu a ve snaze zavděčit se novým představitelům moci zvolal „Slava bogu, što my ruskijje!“ Což ovšem bylo faux pas už proto, že při tvrzení o „vůli lidu“ po sjednocení se stále argumentovalo tvrzením, že Rusíni jsou vlastně Ukrajinci.

Po zmíněném „sjezdu národních výborů“ následovala rozsáhlá celoplošně organizovaná podpisová akce, vydávaná později na referendum o připojení k SSSR resp. sovětské Ukrajině. Podpisy byly získávány různými, často pokoutními způsoby i nátlakem. Nicméně bylo jasné, že Sověti se na Podkarpátí zmocnili vlády zřejmě natrvalo. Československá vládní delegace dostala příkaz (už začátkem prosince 1944), aby opustila zemi.

Právě – pokud se to tak vůbec dá nazvat – však tento faktický stav věci byl ošetřen příslušnými úkony až o něco později a postupně, a to v průběhu roku 1945. K smlouvě mezi ČSR – SSSR v červnu 1945 o odstoupení Podkarpatské Rusi Sovětskému svazu byl připojen důležitý dodatek – protokol, který Čechům a Slovákům žijícím na území PR, umožňoval optovat pro Československo, a naopak, Ukrajincům či Rusínům na území historických zemí bylo umožněno stát se státními občany SSSR. Žádostí o optaci bylo v první fázi na 25 tisíc, po masivní přesvědčovací kampani, manipulacích, zastrašování, propuštění z práce (tak propustili ze školy i mou maminku), jich nicméně zůstal stále skoro stejný počet. Kladné vyřízení žádostí i organizace transportů se zdržovaly, kladly se jim překážky, většina se zamítala. Až nakonec odjel pouze zlomek, asi deset procent, tj. necelých 3700 přihlášených.

V novém domově to nikdo neměl snadné

Museli si najít práci, byt – nesnadné v poválečných poměrech v ČSR –, vybudovat novou existenci, mnozí si museli doplnit znalost češtiny nebo si ji vůbec od základů osvojit. Jazyková bariéra byla pro mnohé citelnou překážkou, i když pro přesídlení se rozhodli většinou lidé, kteří měli aspoň základy češtiny. (Za 1. republiky se ji učili ve škole, mnozí studovali v Čechách či na Moravě, muži byli na vojně v čs. armádě atd.)

Nezanedbatelnou část přesídlenců tvořili bojovníci na východní frontě. Mnozí z nich se nechtěli vrátit do rodné země, která se stala součástí jiného státu, sovětské Ukrajiny. Tito lidé zpočátku neměli větší problémy se zapojením do pracovního a veřejného života, řada z nich našla uplatnění např. v čs. armádě, jiní našli zaměstnání podle svých profesí, další začali v Československu studovat. Veřejnost si jich vážila. Po únorovém puči však byli mnozí, ne-li většina z nich, odstaveni, propuštěni z armády, v čistkách vyloučeni z vysokých škol.

Dva příběhy za mnohé

První je dnes už dostatečně známý: Kytarový virtuos a profesor HAMU Štěpán Rak vyrůstal jako adoptované dítě českých rodičů. Manželé Rakovi si ho v roce 1946 osvojili z dětského domova. Chlapec nebyl původem „zdejší“, i když se narodil těsně po válce, v létě 1945, v Praze. Jeho maminkou byla Rusínka Vasylna Sivková, zdravotní sestra, příslušnice vojenských jednotek bojujících na východní frontě, která spolu s bojovými oddíly dorazila na naše území. Po několika měsících musela odjet na Podkarpatskou Rus, za pár týdnů se měla vrátit. Jenže jí byly ukradeny dokumenty, a než si opatřila nové, hranice mezi již sovětskou Zakarpatskou Ukrajinou a Československem se hermeticky uzavřely. Svého syna Štěpána už nikdy neviděla... Příběh druhý: Přibližně v téže době se staly neprodyšně uzavřené hranice osudové i pro jednoho z mých přátel, tehdy malého chlapce, později výtečného kameramana především vojenských dokumentárních filmů, Jiřího Kroba. Jeho rodiče – rusínská maminka český otec, důstojník čs. armády, přijeli do Prahy ještě před válkou, po obsazení Podkarpatské Rusi Maďary v r. 1939. V rodině se narodili dva synové, po válce ještě dcerka. Během války byl otec vězněn v nacistickém koncentračním táboře. Naštěstí přežil. Když válka skončila, rodiče rozhodli, že starší synek stráví pár týdnů u prarodičů na Podkarpatské Rusi, kteří ho dosud ani neznali. Během pobytu chlapce na Podkarpatsku se uzavřely hranice a chlapec na dlouhou dobu uvízl u dědečka a babičky. Déle než rok neviděl rodiče...

Nepříznivé životní peripetie nejednoho z původních obyvatel Podkarpatska, zvláště bojovníků proti nacismu, pokračovaly, a mnohé vyvrcholily kolem srpna 1968, kdy mnozí z nich vyjádřili nesouhlas se vstupem okupačních vojsk do Československa. Příznačný, nikoliv ojedinělý je osud generála Michala Kričfaluših, rodáka z Kričova, mnohokrát vyznamenaného statečného bojovníka, který

po srpnu 68 pracoval v dělnických povoláních a byl rehabilitován po roce 1989. (Paměti generála Kričfaluših vyšly pod názvem Účtování s časem.)

V této souvislosti je pochopitelné, že teprve po roce 1989 se mezi vyznamenanými bojovníky – hrdiny 2. světové války – objevovala pravidelně jména rusínských příslušníků československých bojových jednotek. Předtím to nebylo možné. Donedávna to bylo téměř každý rok, nyní již většinou zemřeli.

Nedávno zemřel v 92 letech válečný veterán, svobodovec major Vasil Korol, Rusín z Podkarpatské Rusi. Jeho život byl velmi dramatický. Po nacistické okupaci uprchl z Československa do Sovětského svazu. Tam byl zatčen a prošel útrapami sibiřských pracovních táborů. V roce 1943 byl propuštěn a vstoupil do řad československé armády. Jako dělostřelec se účastnil bojů u Kyjeva, karpatsko-dukelské operace a řady dalších bitev. Po válce byl v roce 1949 z armády propuštěn, byl členem Československé obce legionářské. „Já jsem prožil nejenom Duklu, byl jsem tři roky na Sibiři, kde bylo 40 stupňů mrazu. Do Buzuluku jsem přišel, tam brali každého. Ale při vážení vyšlo najevo, že jsem ve svých 20 letech vážil jenom třiačtyřicet kilo, tak mě nevzali,“ vzpomínal.

Vasil Korol dostal řadu válečných vyznamenání, ale měl smůlu – v létě 2013 mu je ukradli zloději přímo v domově pro válečné vysloužilce. Do jeho pokoje se tehdy dostali pod zámlinkou opravy toalety. Mezi odcizenými bylo vyznamenání od prezidenta Václava Havla, ale také ruské, polské a ukrajinské vyznamenání. Nové medaile mu ministerstvo obrany a Československá obec legionářská daly znovu zhotovit a předaly na podzim téhož roku. (Naučilo mě to víc si vážit státních úřadů a organizací...)

AGÁTA PILÁTOVÁ

Příspěvek byl přednesen na konferenci Národnostní menšiny v Československu který v budově Národního muzea pořádaly Magistrát hl. města Prahy a Dům národnostních menšin

22. 11. 2018

Dokončení v příštím čísle.

Století Užhorodu

Na internetových stránkách rusyn.sk nalezneme materiál nazvaný Století československého Užhorodu. Čtete tu, že v neděli 12. ledna 1919 začala nová kapitola tohoto města. Jednotky 31. střeleckého pluku československých legionářů pod vedením italského plukovníka Ciaffiho obsadily město. V Sobranecké ulici byli vojáci vítáni špalírem Užhorodanů a také starostou města Berzeviczym s nadějí na ukončení tíživých poválečných poměrů. Užhorod se v té době stal pohraničním městem, přestřelky mezi československými a maďarskými jednotkami byly téměř na denním pořádku. Zajímavý materiál na zmíněném serveru je pojat do hloubky a šířky – popisuje historii Užhorodu už od 14. století. **top**

* **Sdružení inteligence Rusínů Slovenska** děkuje všem, kteří přispěli na jeho činnost. V roce 2018 díky těmto příspěvkům zaznamenalo další životní příběhy Rusínů v rámci projektu ORAL HISTORY; zorganizovalo Setkání u... – tentokrát k premiéře vlastního dokumentárního filmu V osídlach veľmocí (tento dokument odvysílala Česká i Slovenská televize); vydalo dvaatřicet čísel periodika e-rusynFORUM; spravuje portál www.rusyn.sk a facebookovou skupinu RUSÍNI SLOVENSKA a UJKO VASYL; aktivně se účastnilo zasedání Kulatého stolu Rusínů Slovenska; připravilo k vydání knihu Československý svet v Karpatoch; vytvořilo webovou galerii Osobnosti rusínskej medzivojnovy histórie; pracovalo na vzniku dokumentárního filmu Podkarpatská rusínska maliarska škola.

* 8. února se uskutečnilo **zasedání Výboru pro národnostní menšiny a etnické skupiny Rady vlády Slovenské republiky pro lidská práva a národnostní menšiny**. Za Rusíny se setkání zúčastnili Petro Medvid a Milan Jan Pilip. Příslušníci třinácti významných národnostních menšin Slovenska debatovali mimo jiné o samosprávách, kultuře, školství a jazycích menšin, a také o národnostním vysílání ve slovenských veřejnoprávních médiích.

* Na rok 2021 připravuje Slovensko nové **sčítání obyvatel, domů a bytů**. Chystá se k tomu nová metodika. Na serveru rusyn.sk čteme, že změna má docílit možnosti uvádět si vícenárodnostní identitu. **Občané by tak měli mít možnost uvést si při sčítání až dvě národnosti**.

* Na serveru rusyn.sk najdeme i článek nazvaný **Rusínská otázka na Slovensku do konce roku 1940**. Jeho autorem je Ján Hlavinka. V dějinách samostatné Slovenské republiky mezi lety 1939 a 1945 patří rusínská otázka ke specifickým a z hlediska vývoje i komplikovaným problémům, čteme v článku.

* Letos je tomu **sto let, kdy byla k Československu připojena Podkarpatská Rus a vznikl stát tří národů – českého, slovenského a rusínského**. Rusínská média věnují jubileu značnou pozornost, stejně jako loni stému výročí vzniku ČSR. Obsáhlý text k výročí publikuje i server rusyn.sk. Je pojat jako kalendář významných událostí spjatých s připojením Podkarpatska k Československé republice. Autor, prof. Ivan Pop, připomíná důležitá jednání, počínaje Versailleskou smlouvou, pojednává dále vztahy Československa, Maďarska a dalších států, postoj velmocí k této záležitosti, hnutí, protesty, demonstrace a vznik všelijakých oficiálních i poloilegálních sdružení a organizací, a jmenuje důležité osobnosti tohoto procesu i jejich podíl na historických událostech. Je to čtení poutavé, místy velice dramatické.

* Novinky na rusyn.sk se zabývají **protestem proti Smlouvě o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi ČSR a SSSR**, kterou dne 12. prosince 1943 uzavřela v Moskvě československá exilová vláda prostřednictvím svého velvyslance Zdeňka Fierlingera a prezidenta Edvarda Beneše. Tato smlouva, sjednaná proti vůli Velké Británie, a s ní spojená jednání Edvarda Beneše se sovětskými, českými a slovenskými komunisty, byly z mezinárodně-

politického hlediska dobrovolným vstupem československého exilového prezidenta a Prozatímního státního zřízení Československé republiky v emigraci do sovětské sféry vlivu a z hlediska vnitropolitického počátkem sovětizace české a slovenské společnosti, dočteme se v článku. Ten přináší i plné znění otevřeného dopisu České národní jednoty v Londýně britskému ministru zahraničí Anthonymu Edenovi z 20. ledna 1944. Šlo o nesouhlas představitelů českého protinacistického odboje s politikou, která otevřeně i zastřeně podporovala sovětskou dominanci ve středoevropském prostoru. Lze ho považovat za autentický prolog k pozdějšímu protikomunistickému odboji, píše se v článku. Souběžně s dopisem ČNJ byl britskému ministru zahraničí adresován také protestní otevřený dopis Slovenské národní rady v Londýně vedené žurnalistou a politikem Peterem Prídavkem, v němž je obdobně odmítnuta právní závaznost smlouvy pro národ slovenský.

* **Plánovaný hraniční přechod pro osobní auta a nákladní automobilovou dopravu mezi obcemi Ulič (okres Snina) a Zabrdí (Ukrajina) narazil na odpor ochránců přírody**. Správa Národního parku Poloniny a Státní ochrana přírody navrhuje autopropojení Slovenska a Ukrajiny přes Ublu. U Uliče doporučují vybudovat přechod pro pěší a cyklisty. Plánovaný přejezd osobní a nákladní automobilové dopravy by podle zmíněných organizací zvýšil frekvenci automobilové dopravy na státní silnici Stakčín – Ulič na území NP Poloniny, což by mělo přímý i nepřímý negativní vliv na životní prostředí, faunu, flóru, biodiverzitu, půdu, klima, ovzduší, vodu a krajinu.

* **Změna ve vedení prešovského Muzea rusínské kultury je nevyhnutelná**, soudí generální ředitel Slovenského národního muzea Branislav Panis. Bez personálních změn ve vedení MRK není, podle něj, možné dostat jeho činnost na vyšší úroveň. Panisovy výhrady se týkají několika směrů činnosti ředitelky Olgy Glosíkové, především nesplnění úkolů, které Muzeum rusínské kultury dostalo před deseti měsíci.

* Synoda v Konstantinopoli potvrdila dokument o **nezávislosti ukrajinské pravoslavné církve**. Dokument, jímž se pravoslavná církev na Ukrajině stává nezávislou na Moskvě, podepsali všichni členové synodu ekumenického patriarchy v Konstantinopoli. Informovala o tom agentura UNIAN, podle které tím byly splněny všechny formální náležitosti spojené se samostatností ukrajinské církve. Dekret o nezávislosti ukrajinské pravoslavné církve předal do rukou jejího nového představeného, metropolity Jepifanije, ekumenický konstantinopolský patriarcha Bartolomej I. Dekret se pak vrátil zpátky do Kyjeva.

* Letos v březnu uplynulo sto pět let od zahájení neblaze proslulého **soudního procesu proti 94 rusínským pravoslavným rolníkům v Marmarošské Sihoti** (3. 3. 1914). Maďarská justice je obvinila z velezrady, ze snahy podřídit pravoslavné Rusíny ruské pravoslavné církvi a připojit část území Maďarského království k carskému Rusku. Soud ignoroval důkazy o nevině obžalovaných, stejně jako protesty evropské veřejnosti. Z téměř stovky obžalovaných bylo 33 odsouzeno celkem k 37 letům vězení a k pokutě 6800 korun. Byl to první politický proces proti rusínským zemědělcům na maďarském území. Rolníci, kteří pasivně protestovali především proti politice maďarizace rusínského obyvatelstva, se však nepodařilo zastrašit, odsouzenci se stali v očích věřících mučedníky za víru i národnost.

* **Před 75 lety zemřel v sovětském vězení Ivan Harajda** (1905–1944), významný maďarsko-polský lingvista rusínského původu, překladatel a vydavatel. Narodil se v Zaričově (dnes Ukrajina), absolvoval právnickou fakultu budapeštské univerzity. Od roku 1929 byl stipendistou polské vlády na Jagelonské univerzitě v Krakově, kdo poté učil, vědecky pracoval a překládal. Na začátku 2. světové války tu byl zatčen nacisty a vězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen. Po propuštění se usadil v Užhorodě, kde se zapojil do kulturního života. Stal se výkonným ředitelem Podkarpatské vědecké společnosti (Podkarpatskoje Obščestvo Nauk), redigoval vědecký i literární časopis, psal literárně vědní stati, vydával odbornou literaturu, sestavil maďarsko-rusínský slovník, atd. Po příchodu Rudé armády na Podkarpatsko byl zatčen agenty SMERŠ. Zemřel během výslechu v užhorodském vězení.

Sportování Rusínů po dobách Československa, neboli: V cizích službách, díl šestý

Následující řádky představují vlastně už poslední pravidelnou sounáležitost sportovního života v Československu s rusínskou národností. Ve fotbalovém Baníku Ostrava (tehdy ještě SK Slezská Ostrava) nahradil Meissnera další rusínský „repatriant – brigádník“ jménem Blačinský. Hrál ve velmi dobré jednatelce s nezapomenutelnými jmény jako Bouzek, Křížák, Földyna, Reček nebo Radimec. Zakrátko už také zmizel „za kopečky“.

Na konci této historické etapy nelze nezmínit dvě jména hodně zasloužilá, byť nejde o Rusíny rodem. Jsou to muži, kteří ohromně pomohli rozvoji sportu na Podkarpatské Rusi v době ČSR. Nejdříve Anton Straka, mladý novinář z Košic. Byl redaktorem titulu Slovenský Východ. Sotva sem přišli působit nedávný členové SK Slavie Praha, doktor Fleischmann, Čížek, Bureš a Beránek, získali ho pro svou sportovní věc. Psal o sportu, byl u založení ČSK Košice (protiváha maďarskému KAC). Spolu s nimi byl hrází proti majorizaci maďarského živlu v sportovním životě v východním Slovensku. Už roku 1920 působil i v Praze jako dopisovatel a byl kooptován do vedení Československého svazu fotbalového. Dokonce mezi Valnými hromadami 1922 a 1923 zastával funkci předsedy! Byl sice kompromisní volbou, ale ohromným pracantem. V orgánu zůstal i po ukončení svého předsednického mandátu. Byl totiž pracovně přeložen do Užhorodu. Tam našel „starého přítele Čížka“ i nového košického spolupracovníka Kureše a společně zmohli mnohé. Například v r. 1923 hromadné slevy na železnici pro sportu-

jící mládež. Po desetiletí věrných služeb „povýšil“. Stal se legačním tajemníkem tiskové služby u československého vyslanectví v Budapešti. Pomáhal sportovním kontaktům své domoviny až do začátku 2. světové války.

Tím druhým hodně zasloužilým mužem byl doktor Milan Hodža, rodák ze slovensko-maďarských hranic. Sám nespotoval, ale měl pracovně blízko k Edvardu Benešovi a tak se stal výkonným politikem a činovníkem SK Slavie Praha. V první Kramářově vládě ČSR zastával post ministra sjednocujícího naše a mezinárodní předpisy. Vždycky byl blízko posilování vlivu regionů a podporoval pokroky ve školství, vědění a řemeslech. Jeho podpis najdeme pod doporučujícími dekrety týkajícími se i rozvoje sportovního. Nejdříve například doporučující zařazení rusínských klubů do Župy východoslovenské. Ta rozšířila název na Východoslovenskou a rusínskou,

až nakonec mohla být vytvořena na samotné Podkarpatské Rusi. To už byl Hodža ministrem školství a osvěty. Byl to energický a přímý muž. Mohl ještě mnohé vykonat, zemřel ovšem v exilu roku 1944. - nečekaně a brzy.

Rokem 1948 přišly jiné časy. Platilo to i pro rusínské sportovní symboly. Bokšay zůstal v Čechách, učiteloval a pracoval pro svoji Slavii. Kalocsay se živil na evropském kontinentu jako fotbalový trenér, doktor Schilinger v Americe jako sportovní manažér a Koščak dal dokonce sportu vale.

Ale zaznamenáme ještě další jména. Naše příští zastavení bude patřit hokeji v Severní Americe, půjde dokonce o veleslavnou NHL. Prvním Rusínem požívajícím úcty a váhy byl obránce Chicago Black Hawks s registračním průkazem znějícím na jméno Elmer Vasko.

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

repro: archiv autora

Modrobílá ostravské barvy po odchodu Meissnera oblékal v I. lize Ivan Blačinský. Na snímku z ligového ročníku 1946/47 je třetí zprava v řadě stojících borců nejoblíbenějšího mužstva celého Slezska.

Anton Straka, rok 1922

Opsáno z návštěvní knihy výstavy Spříznění volbou

Výstava v Klementinu letos koncem ledna skončila. Soudě podle četných příznivých ohlasů (nejen) v knize návštěv, publiku se líbila. V minulém čísle PR jsme se zmínili, že příště otiskneme ukázky ze zápisů, a posteskli si nad špatnou čitelností podpisů autorů. Pochybnost trvá, proto uvedeme jen vybrané citáty ze zápisů, podpisy nikoliv, i když některé jsou identifikovatelné. Ale ať je to spravedlivé, radši žádný podpis, než jen některý (u nějž by možná stejně hrozilo zkrácení).

Pro upřesnění ještě uvádíme, že jsme v knize našli i zápisy návštěvníků ze zahraničí, v angličtině, němčině, italštině, baltských jazycích i rusínštině. Všechny jsou k nahlédnutí v kanceláři Společnosti přátel Podkarpatské Rusi.

- Jsem spřízněná s Podkarpatskou Rusí.
- Děkuji za zajímavou expozici, škoda, že nevydržela habsburská monarchie.
- Děkuji za Zakarpatce! (rusínsky)
- Rádi jsme si připomněli. (Tohle napsali dva významní rozhlasoví publicisté, podpisy čitelné, ale dodržíme zásadu a neuvedeme autory.)
- Stačí si přečíst třeba Nikolu Šuhaje, v 15 letech, a hned se do Podkarpatska zamilujeme. Moc děkuji za výstavu a Slovanské knihovně přeji

- hodně čtenářů, badatelů a nových přírůstků.
- Velmi záslužné. Pomoc Rusínům, kteří stále nemají vlastní zemi a všude je ustrkují. Podkarpatská Rus - ať není zapomenut tento magický kout země, ať přežijí!
- Výstava nádherná. Děkujeme za záslužnou práci. (Tady nelze zůstat u anonymity - zápis je totiž od chomutovského Skejušanu.)
- Klárka a Vojtišek tu nebyli spokojeni s místní byrokracií a zkostrnatělým systémem!
- Dík. Držím vám palce.
- Krásná vzpomínka na Podkarpatskou Rus i na bohatou vystavenou literaturu.
- Rusíni patřili k nejloajálnějším občanům Československa, tisíce jich padly v boji proti nacistům v našich bojových jednotkách.
- No ano, ale komunisté dostali na Podkarpatské ve volbách v roce 1935 30 % hlasů!
- Zajímavá výstava. Ale některé drobnůstky ruší, jako např. používání módního politologicko-novinářského anglicismu „lidři“ pro vůdce rusínského národního obrození v 19. stol., či chybné užití moderního znaku Zakarpatca místo prvorepublikového znaku PR. Ale jinak díky za připomínku ke 100. výročí založení ČSR! A doufám, že jste poslali pozvánku i na velvyslanectví Ukrajiny, ten nakyslý ksicht Porošenkových lidí, kdyžkoliv se mluví o Rusínech, jejich svobodyčnosti či dokonce prá-

- vu na autonomii, ten by stál za vyfocení...
- Vynikající výstava, měla by se stát putovní, Myslím, že mnohé knihovny či jiné instituce by byly schopny ji převzít.
- Díky za pečlivou a inspirativní práci.
- Gratulujeme!
- Byla jsem nadšena. Rodačka z Podkarpatské Rusi.
- Velmi ráda se připojuji k pochvalě vaší výstavy v Klementinu. Bravo!
- Hned se odstěhuji na Podkarpatskou Rus.
- Výstava je dojemná, potěšila mě. Rusíni jsou úžasní, skromní lidé.
- Na tuto výstavu mě naladila návštěva Podkarpatska (a samozřejmě i má druhá polovička), výstava mě zas naladila na druhou návštěvu Podkarpatska.
- Díky. Byla jsem v Jasíně i na Hoverle. Moc bych stál o seznam vystavené literatury. (Posleme, mailová adresa pisatele je čitelná.)
- Kéž vaše zajímavá výstava rozšíří povědomí o tomto skromném národě a nádherném kraji, kéž si zachovají svou identitu a nestanou se Ukrajinci. Rusíni mají srdce!
- Uvítal bych - a myslím, že nejen já - katalog k výstavě nebo aspoň seznam vystavených knih.
- Moc jsem se tu naučil, ještě k tomu s osobou, která mě naučila lásce.

ap

Koločava – splněné přání (2)

... Jméno Nikoly Šuhaje je úzce spojeno s Koločavou. Lazy a jen o té je řeč. Je neuvěřitelnější a má řeckokatolický kostel. Silnice tu ztrácí své jméno, a jsou obehnaná s obou stran plotem a vysypána říčními oblázky a valouny, které tak pěkně chrstí pod nohama lidí a krav, stává se ulicí.

Projeli jsme městem Mižhirja, kdysi zvaným Volové, kde jsem si všiml na fasádě jedné budovy při silnici dávné grafické označení Československé republiky, jaké zdobilo hraniční kameny. Ejhle, připomenutí let 1919 až 1938. Ještě třicet kilometrů, kde už jsou silnice takříkajíc v normálu – a najednou je to tady. Koločava. Splněné přání. Koukám – od časů Olbrachtových se tu změnila spousta věcí. Ale krásy vesele korzují po dlouhatánské silnici vedoucí středem obce stále. Byli jsme v Dillí, tam jsem krásy na ulicích čekal. Tady jsem z nich v šoku. Ty indické, pro hinduisty posvátné, jsou na první pohled jiné. Mají pro nás nezvyklou světlou kůži. V Koločavě se však procházejí po silnici tam a zpátky nám dobře známé Stracheny, Lízy, Maliny...

Řekněme si to na rovinu. Nebýt Ivana Olbrachta, neznal by u nás Koločavu skoro nikdo. Aspoň ne dřív. Názvy vesnic jako Nėgrovec, Merešor, Vilšany nikomu nic neřeknou. Ale o Koločavě četl či slyšel v Čechách a na Moravě každý.

Mám nesnadný úkol – něco o pro nás už kultovní obci pod karpatskými vrcholy napsat. Ale vše už bylo napsáno, popsáno, řečeno. Pořád sem proudí davy českých turistů, Koločava je cílem autobusových zájezdů, potkáte tu Čechy s auty, na bicyklech, v pohorkách a s batohy na zádech. Bývalá četnická stanice, dnes příjemná restaurace, je skoro trvale obsazena návštěvníky od Aše po Břeclav, zní tu naše mateřština. Co nového ještě najít v Koločavě?

A tak se svěřím čtenářům aspoň se svými pocity. Stojím v koločavské místní části Horbu nad hroby českých četníků. Zde kdysi zemřeli Oldřich Hrabal a Vojtěch Kubín. Oba sprovodil ze světa Mykola Sjuhaj, což je pravé jméno hrdiny Olbrachtova románu. Loupežník a zběh. Muž mimo československé zákony. Josefa Zelenku zastřelil Vasyl Rošynec z blízkého Nėgrovce, taky zběh. A Josefa Hochmana skolila nemoc... Dívám se s respektem na okolní zalesněné kopce a hory, na poloniny nad Koločavou. A s odstupem osmi desetiletí až teď konečně chápu, jak k uzoufání složité, ba často marné byly četnické snahy vypátrat a polapit v tom hornatém terénu loupežníka Sjuhaje, či jiné přestupce tehdy platných zákonů. Pytláky či vesničany, kteří bez povolení v lesích káceli dřevo.

Hroby četníků jsou umístěny v sousedství originální, historicky cenné stavby řeckokatolického kostela. Koločavští ho postavili v 18. století, zasvětili ho svatému Duchu. Za sovětských časů ho soudruzi degradovali na „muzeum ateismu“, pak z něj byl sklad zeleniny či stavebnin. Božím stánkem už se znovu nestal, stojí tu jako architektonická památka. Zato pravoslavný kostel v těsném sousedství funguje jako chrám Páně. Koločavská realita dneška...

Autobusem popojedeme k bývalé četnické stanici, ochutnáme dobrý boršč a pivo z pivovaru

varu v Rovnu, chutnější než to lvovské. Následuje muzeum Ivana Olbrachta, pak dojdeme pěšky ke hrobu Mykoly Sjuhaje na zarostlém, zanedbaném hřbitově ve stráni. O kus dál leží Eržika Dračová, Šuhajova osudová láska. O tom místě jsem tedy měl podstatně romantičtější představy.

A teď už sbohem, Koločavo...

Siněvířské jezero

Autobusem jedeme k Siněvířskému jezeru. Z parkoviště nás za úplatu do prudkého kopce odvázejí místní řidiči osobních vozů. Jezero

Foto autor

(má rozlohu 4,2 ha a leží v nadmořské výšce 989 metrů) mě nijak zvlášť nenadchne, třebaže jde o největší a nejvýše položené horské jezero na Ukrajině. Zpátky na parkoviště šlapu pěšky a těším se ze zurčící vody horské bystřiny, která spolu se mnou pospíchá dolů. Krásně chladí v letním vedru.

Vodopád Šipot a Boržavská polonina

Po noclehu v blízkém lyžařském středisku Pilipec vyrážíme autobusem k vodopádu Šipot. Jde o „hydrologickou přírodní památku“.

Mírně náročná vycházka do mírného kopce stojí za to, vodopád spadá na úpatí hory Hymba a skýtá zajímavý pohled. Dolů pak voda pospíchá v kamenitém korytě karpatské bystřiny a zase dokáže chladivě osvěžit.

Lanovkou (celou cestu doprovází ryčná ukrajinská hudba z reproduktorů, která se do majestátného ticha hor naprosto nehodí) potom vyjedeme do poloviny zmíněné hory Hymba. Na vrchol – 1491 metrů – je to ještě kus cesty pěšky. Nebo lze zvolit odvoz nahoru terénními auty. S několika účastníky zájezdu volím druhou variantu. Řidič, který nás veze vozem UAZ, nám známým z časů vojenské služby, mluví srozumitelnou směsicí ukrajinštiny a češtiny. Pracoval prý v Praze, Liberci a Jablonci. Ptám se ho, proč jsou v Karpatech tak mizerné silnice. Odpověď – máme špatnou vládu, proto máme špatné silnice...

Na vrcholu Hymby už nerostou stromy, jen tráva, a fouká tu svěží horský vítr. Je odtud nádherný pohled na okolní hory. Tak tohle je pověstná Boržavská polonina... Krásný kus země. I ten byl kdysi součástí naší republiky.

Mukačevo, Užhorod

To už se přibližujeme k domovu. V Mukačevu, kde nocujeme, navštívíme hrad Palanok nad městem. Kdysi tu byla kasárna československé armády...

A poslední den pobytu na Podkarpatské Rusi strávíme v Užhorodě. Jsme na ulici Ivana Olbrachta. Tam lze dodnes vidět na zdi domu nápisy v češtině a v útulné kavárně vystavují úřední cedule v češtině z časů ČSR. Na programu zájezdu je návštěva botanické zahrady, pak skanzenu rusínské kultury Zakarpatí. Zjistím, že tu lze koupit knihu, kterou prostě musím

mít taky. Je v češtině, napsal ji Pavel Robert Magocsi, nese název Národ odnikud a podtitul Ilustrované dějiny karpatských Rusinů. Kupuji poslední výtisk. Můj parták, s nímž sedím v autobuse, se pro knihu vrací. Smůla – je už jen slovensky. Kupuje tedy i tu, co má dělat... Následuje návštěva hradu a procházka centrem města. U bývalé synagogy, která je dnes sídlem filharmonie, máme rozchod. Sraz v šest večer u autobusu. Nechci věřit svým očím – sto metrů odtud je stanice Zakarpatské dětské železnice (rozchod 750 mm). Víím o její existenci, ale že se náhodně octnu přímo u ní, tomu nemůžu odolat. Kupuji si lístek a svezu se do stanice Park, která se nachází v městském parku. Najdu tam restauraci Arizona, kde si dám boršč, šašlyk a pivo. Na rozdíl od lvovského mi vcelku chutná.

Pak už nás čeká cesta domů. Na ukrajinsko-slovenské hranici strávíme pět hodin. Potom už zůstane moje vytoužená návštěva Podkarpatské Rusi jen vzpomínkou.

ALEŠ PIVODA

Družstvo čs. legionářů na Podkarpatské Rusi

V roce 1931 působilo na Podkarpatské Rusi celkem 2500 bývalých legionářů, převážně ve státních službách (police a četnictvo, ČSD, poštovní úředníci, armáda a další). Do státní správy nebyli jmenováni náhodou, byli spolehliví a představovali oporu státní myšlenky. Legionáři na Podkarpatsku plnili, zejména těsně po vzniku republiky, ale i v pozdějším období, důležité úkoly při obnově a rozvoji země.

Pro ulehčení zásobování legionářů ve státních službách a jejich rodin, především v menších okresních městech, bylo přistoupeno k založení Družstva čs. legionářů - Legiodružstva. Zmíněné družstvo vzniklo počátkem roku 1922 sloučením tehdy již tří existujících legionářských družstev v Užhorodě, Chustu a Volovém. V téže roce byly založeny filiálky v Mukačevě, posléze další ve Slatinských Dolech a Košicích. Cílem družstva bylo vybudovat podnik, který by byl kvalitním nákupním centrem nejdůležitějších životních potřeb. Místní obchody tehdy ani svou úpravou, ani výběrem zboží a zejména cenami neodpovídaly poměrům v zemích západních. Na družstevní trh bylo dodáváno zboží nejlepší dosažitelné jakosti odpovídající uměřeným, nepřemrštěným požadavkům zdravého konzumu. Ceny Legiodruž-

na Legionářské ul. č. 100, v Mukačevě na ulici Korjatoviče 16 a ve Volovém na Masarykově ulici č. 69. Pro pohodlí zákazníků byl zaveden odběr zboží na tzv. knížky. Realizace plateb byla zpravidla uskutečňována po prvním dni každého měsíce současně s novou objednávkou.

Významnou posilou v rozvoji družstva se stalo v květnu 1932 uvedení do provozu Živnodomu v Užhorodě v rušném centru města na Korze, na rohu ulic Kazinczyho a Duchnoviče. Stavbu realizovala firma Havlík a Říčař podle projektu architekta F. Krupky ve funkcionalistickém stylu. Ve čtyřposchodové budově sídlilo ústředí družstva pro Podkarpatskou Rus, advokátní kancelář dr. Hořejše, zubní ordinace lékařky MUDr. Foukalové a několik dalších kancelářů. V budově se nacházel také obchodní dům Legio s širokým výběrem pánských, dámských a dětských oděvů, svetrů, košil, módních doplňků, prádla a obuvi, v přízemí měla rovněž obchod společnost Autodoprava Řehák. Pamětníci si možná s úsměvem vzpomenu na reklamní slogan zmíněné firmy:

„Auta, mota, vozy spací, vše se opraví u autodopravy,

Auta mota, vozy spací, vše opraví mistři Řeháci“.

Znamenitou pověst si získala Purmova kavárna a cukrárna, která od r. 1932 také síd-

ké scházeli známí malíři podkarpatské školy (Bokšay, Kocka, Šoltész a další), kteří zde čas od času pořádali kurzy kreslení pro zájemce, někdy také prodejní výstavy své tvorby. Stojí za zmínku, že B. Purma brzy otevřel cukrárnu i v Mukačevě, která sídlila v centru města na nám. T. G. Masaryka.

Stručně několik slov k dalšímu osudu B. Purmy: Těsně před obsazením Užhorodu Maďaskem v důsledku Vídeňské arbitráže v listopadu 1938 se B. Purma urychleně přestěhoval do Michalovců, kde po čase začal provozovat menší cukrárnu. Své podnikání musel skončit po únoru 1948. Později se přestěhoval do Košic, kde svou životní pouť ukončil. Společně s chotí vychovali tři děti. Vynikající pověst odborníka, které B. Purma za celá léta svého působení v Užhorodě po sobě zanechal - byl tu od r. 1922 - nepochybně zasluhuje uznání i připomenutí jeho památky.

Na závěr bych se ještě zmínil o tzv. železničních konzumech na Podkarpatské Rusi, které byly založeny v podstatě za stejným účelem jako Legiodružstvo: jejich posláním bylo usnadnit zásobování železničářů a jejich rodin. V Šalom, který vyrůstal ve 30. letech minulého století v rodině vedoucího nákladní pokladny ČSD v Králově nad Tisou, vzpomínal:

Živnodom na Korze - Užhorod

Filiálka Legiodružstva v Užhorodě

stva měly vliv na snížení cen i v ostatních obchodech. Snaha družstva byla korunována zdarem, proto důvěra zákazníků rostla. Třímilionová tržba Legiodružstva vzrostla v r. 1923 na 6 mil. Kč a v r. 1932 dokonce až na 9 mil. Kč.

V r. 1932 mělo družstvo v pěti místech (Užhorod, Mukačevo, Slatinské Doly, Volové a Košice) 11 prodejen a dvě vlastní pekárny, v nichž zaměstnávalo na 60 osob (podle údajů ročenky Legiodružstva z r. 1932). Filiálky družstva sídlily ve vlastních budovách (Volové, Slatinské Doly a centrální podnik v Živnodomě v Užhorodě, ostatní v pronájmu). Pro zajímavost uvedme, že v Užhorodě se prodejny Legiodružstva nacházely na Kasárenské ul. 1 (Malá Praha), ul. A. Rozsypala 2 a A. Švehly 2 (Malé Galago), na nám. K. Marxe 1 a v ulici Drugetha 7; ve Slatinských Dolech

lila v Živnodomě. V silné konkurenci užhorodských cukrářů (E. Bergida - Baťova pasáž, J. Bodajlo - Roškovičovo nábřeží, A. Miškolci - ul. Rákocziho, E. Schaffer - Korjatovičovo nám.) se Bohumilu Purmovi - vyučenému cukráři a pekaři a bývalému ruskému legionáři - podařilo získat přízeň veřejnosti. Je nepochybné, že k úspěchu mistra cukráře, který se vyučil v Praze u věhlasného cukráře A. Bergera ve Vodičkově ulici, přispělo nejen příjemné prostředí a dobrá obsluha, ale především široký sortiment - skvělá zmrzlina, dorty, šátečky, rolády, listové trubičky, špičky, věnečky, kokosky atd. A to uvádíme jen stručný výběr! Přispěla i vysoká kvalita cukrářských výrobků spolu s výbornou kávou, čajem a limonádou. Podnikatelský duch a šikovnost B. Purmy hrály při rozvoji podniku nepochybně klíčovou roli. V kavárně se ta-

„V železničním konzumu nakupovala celá kolonie železničářů, skoro každá rodina měla nákupní knížku. Nakupovaly se nejen potraviny jako mouka, rýže, kroupy, cukr, káva, čaj nebo masové konzervy, ale také petrolej, svíčky, mýdlo nebo prací prášky. Před zahájením školního roku se pro děti objednávaly školní potřeby, na podzim se přijímaly objednávky na uhlí. Velkou výhodou pro železničáře byly režijní přepravní tarify. Někteří si také objednávali nábytek nebo různé předměty pro vybavení domácnosti.“

Dodejme, že na Podkarpatské Rusi existovalo v předválečném období několik železničních konzumů - v Užhorodě, Čopu (tehdy na Slovensku), Mukačevě, Králově nad Tisou a v Jasini.

Dávné zločiny pod poloninami

V. díl – Pomsta zhrzené, trápení sestry, sebevražda zlodějky

Zabij tchána, dostaneš jalovičku...

Užhorodské četnictvo informovalo o kauze „strašlivé manželské vraždy“, ke které došlo v lednu 1928 ve vesnici Baconfalva v sousedství někdejší československo-maďarské hranice na Podkarpatské Rusi. Mladý muž Štefan Albičuk tehdy poslal na věčnost svého vlastního tchána, gazdu Jana Ancu.

Čtenáři v Čechách a na Moravě se o zločinu dozvěděli ze stránek bulvárního deníku Večerní list, a to 28. ledna 1928. Podle informací užhorodského četnictva našli Jana Ancu vesničané nedaleko obce v lese. Měl prostřelené břicho, strašlivě trpěl a nakonec za pár chvil zemřel.

Užhorodské četnictvo se vzápětí po oznámení smrti nešťastného gazdy pustilo do vyšetřování, neboť bylo zřejmé, že šlo o vražedný čin. Muži zákona brzy zaprotokolovali, že Jan Anca byl ženatý, „v chrámu Páně řádně oddaný“. Měl jednu dceru, kterou zplodil v manželském svazku. Jenže gazda nežil právě mravně a už zdaleka nikoli podle desatera božích přikázání. Od své choti totiž odešel, a to kvůli – čtenáři, věř, nebo nevěř – manželčině o dost mladší neteři. Ti dva na mínění příbuzných a sousedů nic nedali. Anca s neteří přivedli na svět dokonce tři nemanželské děti!

Opuštěná paní Ancová dlouho jen skřípala zuby. Když ale její necudný a v hřichu žijící muž oznámil, že jeho majetek jednou zdědí rovným dílem jeho tři nemanželské děti, přikročila pohaněná choť k hrůznému činu. Nedokázala se smířit s představou, že její – a Ancova – manželská dcera by neměla od krkavčího otce dostat ani korunu.

I navštívila proto Ancová vlastního zetě Štefana Albičuka a předestřela mu vražedný „obchodní“ návrh – pošle-li Jana Ancu do pekla, tedy pod zem, ona mu dá za odměnu jalůvku. Což se také stalo. Albičuk si na Ancu počkal v lese a střelil ho z brokovnice do břicha. Když Ancová zjistila, že její muž skutečně zemřel, směl si Albičuk její kravku opravdu odvést do vlastního chléva.

Četnické vyšetřování ale brzy odhalilo děsivou pravdu. „Vrah a zločinná žena, která si ho najala, byli zatčeni,“ informoval Večerní list. Jak byli potrestáni soudem, není už dnes známo.

Za lásku ublížení na těle

Do mladíka jménem Dimitrij Margitai se zamilovala mladičká dívka Maria Markociová

z nevelké obce nedaleko Berehova. Byla to její první, čistá láska, ale pochopení pro ni vůbec nenašla u vlastního bratra Ivana Markociho, ani u babičky Hafie Sulibanové. Ba právě naopak – Ivanovi a Hafii ležel Dimitrij pořádně v žaludku. Němoh takového, jako on, do rodiny určitě nechťeli. Proč vlastně, není jasné. Nebo že by žárlili? S Marií se kvůli němu často a opakovaně hádali. Děvče ale trvalo na svém, bylo pevně rozhodnuto svou lásku hájit a bránit. A tak bratr s ba-

bičkou přikročili k neuvěřitelnému, doslova středověkému řešení. Nedá-li si dívka říci po dobrém, „domluví“ jí jinak. Jak 11. srpna 1934 napsal deník Večer, děvče nelidsky mučili: „Marii chytily, přivázali na dvoře k sloupu. Ohněm jí pálili na břicho. Mučením chtěli docílit, aby se děvče podvolilo jejich vůli.“ Ztýranou Marii nakonec museli dopravit do nemocnice v Berehovu s těžkými popáleninami.

Případu se na udání lékaře chopili berehovští četníci a Ivana Markociho s Hafii Sulibanovou zatkli. Surový vnuč se stařenou – trýznitelkou skončili v srpnu před okresním soudem v Berehovu jakožto obžalovaní z těžkého ublížení na zdraví. Československé právo „metody“, jakých proti zamilované dívce použili její nejbližší příbuzní, samozřejmě trestalo. Ivan Markoci, který sestru mučil intenzivněji, putoval do kriminálu na půl roku. Hafii Sulibanovou poslal soud do basy na jeden měsíc. Bylo by dobré zjistit, jestli se Hafie a Dimitrij nakonec k sobě dostali...

Ukradla plášť, skočila do studny

Chudá dělnice Plevajková našla na stavbě silnice nedaleko Užhorodu kýmsi odložený plášť. Vzala ho do rukou a netušila, že právě udělala osudovou chybu, která ji přivede až do hrobu.

To, čeho se dopustila, totiž sledoval všímavý pracovník stavební firmy. Ženu doběhl a přísně jí sdělil, že ji hned odvede na policej-

ní služebnu do Užhorodu. Tam vypoví, že ženu přistihl při drzé krádeži.

O tom, co následovalo, psal Deník Polední list 12. září 1937 taktó: „Plevajková zoufale prosila dělníka, aby ji neuváděl do hanby, protože je vdovou a matkou čtyř nezaopatřených dětí. Neúprosný dělník však trval na svém. Na cestě k policii se nešťastná žena dělníkovi vytrhla a uprchla do blízkého dvora, kde se vrhla do 15 metrů hluboké studny. Byla vytažena v úplném bezvědomí.“

V těch chvílích už byl její osud zpečetěn. V užhorodské nemocnici, kam ji nechal zaměstnanec stavební firmy urychleně převézt, jí totiž lékaři už nedokázali pomoci. Zlodějka zakrátko zemřela, aniž by nabyla vědomí.

Kvůli zvednutému pohozenému plášti přišly o matku hned čtyři děti.

Znásilněná ve vinici

Ošetřovatelku Marii Varcábovou znásilnil v září 1937 ve vinici poblíž Mukačeva podnikatel Arpád Horowitz, penzionovaný železniční úředník Julius Fialko a mladý student Géza Szidor. Co se vlastně stalo? Szidor ženu pozval na procházku do vinice, která patřila Horowitzovi. Tam už čekali majitel a jeho známý penzista, oba notně ovínění. Ošetřovatelku pak také se zjevným záměrem začali hojně hostit vínem. A to tak dlouho, až už Maria nedokázala ani stát na nohou, natož pak se bránit.

Toho pak trojice chlípíků vzápětí využila. Horowitz ji nejprve svlékl donaha a poté znásilnil. Když se ukojil, následovali ho Fialko i mladík Szidor. Bezvědomou oběť pak nechali ležet ve vinici a odešli.

Maria po vystřízlivění všechny tři udala na mukačevské policejní služebně a podle deníku Polední list byli 10. září 1937 zadrženi. Arpád Horowitz, Julius Fialko i Géza Szabo putovali do cely předběžného zadržení a policejní vyšetřovatel je obvinil ze zločinu znásilnění. Kromě toho policie oznámila, že proti Horowitzovi už je vedeno jiné trestní řízení. A to pro obdobný zločin, tedy také pro znásilnění ženy, k němuž došlo rovněž v jeho vinici.

Zda byli násilníci odsouzeni, a jaké tresty nad nimi soud vynesl, není známo.

ALEŠ PIVODA

Poznámka autora: V seriálu jsou použity zeměpisné názvy tak, jak je v příslušných letech uváděl denní tisk.

Rusíni v boji za svobodu

Na pražské Filosofické fakultě Univerzity Karlovy byla otevřena výstava nazvaná **Občané Podkarpatské Rusi v boji za svobodu Československa 1938-1945**. Je věnována boji občanů z Podkarpatska za svobodu Československa během druhé světové války. Expozici připravili historici Vojenského historického ústavu Jiří Plachý, Ivo Pejčoch

a Prokop Tomek. Jde o zmíněné období a o postoje a činy Rusínů, o kterých se doposud mluví méně, než by si zasloužili. Výstava z mnoha stran přibližuje v textových a obrazových dokumentech jak dění v oblasti Podkarpatska v letech 1938-1945, tak (a především) nasazení podkarpatských občanů v československých jednotkách na Východ-

ní i Západní frontě. Výstava byla uspořádána v rámci konference Podkarpatská Rus v éře první republiky, která se konala ve dnech 16.-17. září 2018 právě na FF UK. Je přitom pozoruhodné, že fakulta pořádala tuto konferenci ve spolupráci Historickou fakultou Užhorodské národní univerzity.

top

Александр Духовицкий

Образки зо старого світа Миколая Коневала

1-го фебруара 2019-го року в просторах Словацького народного музею – Музею русиньской культуры в Пряшіві проходила за участі автора презентація нової книжкы Миколая Коневала під назвов Пастуси і ґаздівство. Русиньскы обычаї зо Спіша. Нову інтересну публікацію выдала Русиньска оброда на Словеньску.

Миколай Коневал

Миколай Коневал не є у світі русиньской літературы новым меном. Народив ся 30-го октобра 1948-го року в селі Камюнка. Довгы роки го мож знати як русиньского культурного і літературного діятеля, фолклорісту. Окрім писаня властной поезії уж довгий час зберать і записує од старшых людей у роднім селі камюньскы звыкы, традиції, пословиці, співанкы, но і вызначны даты, котры суть тісно повязаны з історіей його Камюнки.

Миколай Коневал дотеперь выдал дві поетичны збіркы під назвов З русиньского сердця (I. П.), котры в роках 2012 і 2015 выдала Русиньска оброда на Словеньску. В році 2018 приготовив до выдання книжку Пастуси і ґаздівство. Русиньскы обычаї зо Спіша, в котрій можеме найти і пару Коневалох стишків, но свіжа публікація описує довгочірны традиції камюньскых пастырів і ґаздів.

Світ тых, што знали скоро вшыткы гнізда

Мож бы ся было просити, чом по двох поетичных збірках приходить автор із книжков цалком іншого характеру. Може найліпше на то одповідать Миколай Коневал сам у своїм вступнім слові, в котрім так само не бракує поетика.

„Діти переставают на властны очі слідовать што ся діє в природі, не позерають в ей тихости як у ярнім часі виходять з млачок на зелену траву млоки. Не познають мертве тихо перед бурьов, як затихнуть пташкы, почорніе небо, настане несподіваний шум і зачнуть падати густы краплі дожду. Не виділи, як ся коровы збігають докупы, як утікають до гущны ліса, як пастух мокне. Як зачне гырмотія, перуны перерізуют небесну плахту, земля дуднить, вшытко навколо ся трясє а густый дождж ліє і ліє,“ пише автор. Но еодночасно додавать, же час пастухів є нелем о бурі, але і о краснім часі, горячоті і спекотах в юлі, кладжіню курняків, кедь ся коровы ґзили, о пастырських грах, фіґлях.

„Пастырі ці пастуси познали скоро вшыткы гнізда в деревах стромів, за гонтами по хьжах ці в траві на бережках. Кохали ся фарбов вшелиякых пташачіх яечок, виділи малы пташатка як нашыроко отворяли дзьобачкы чекаючи на потраву, позерали на їх перше вылечіня з гнізда,“ пише Коневал о тім, што вшытко му зістало в памяті і зато вирішив дати тото на папірь, жебы старшы поспоминали а молоды ся о тім дізнали і не забыли, бо стары люди одыйдуть до вічності а тото вшытко однесуть зо собов.

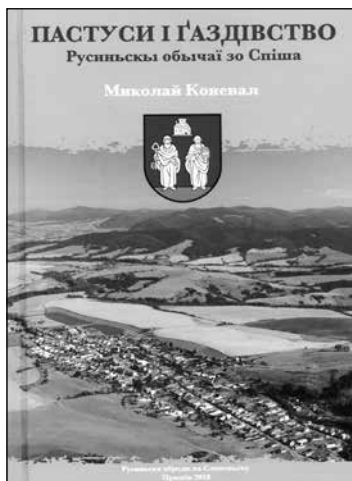
Образки зо старого світа

Кедь переходиме нову публікацію Миколая Коневала, чоловік як кебы мав можливість смотрити ся на образкы зо старого світа, котрый

счезнув десь в бурі, о котрій пише на зачатку, і вже не верне ся в такій чістій красоті, в якій го памятають автор.

Книжка не є якымсь неінтересным писаньом о пастырях і не вычерпавать ся еднов темов. Пастуси ту выступають як головны герої, коло котрых як коло епіцентру одогравать ся ціла історія світа, того іх світа, котрый днесь може на чоловіка діяти романтично, може аж носталґічно, но еодночасно світа, котрый був даколи о забаві, но головно о твердій роботі, яка на чоловіка чекала вже од дитинства.

Чітатель дізнаєт ся якых пастухів сьме на наших селах мали, што было в іх „выбаві“, які пишалькы собі выбраблили ці як клали огонь. Но дочітати ся мож і то, што ся робило з коровов,

котра ся здула, як пастырі топили смолу і што з ньов потім робили, а і то, же і мітлы выбраблили як раз пастуси коло пасіня коров.

Ціла публікація є доповнена богатыма авторовыма ілюстраціями, котры головно тій молодшій генерації, яка уж світ пастухів, на котрый споминать Миколай Коневал не мала можливість зажыти, шумні образно пояснюють наприклад і то, яка є різниця меджі ножом Сараєво, Дукльов, Рыбков або Пляскачом. Тадь, як ся говорить, ліпше раз видіти, як сто раз чути, в тім випаді чітати.

Але як сьме вже споминали скоріше, книжка Миколая Коневала є досправды описом цілого старого світа, котрый як кебы точів ся коло пастухів. І зато в публікації найдеме і то, што ся робило у вольнім часі. Коневал велику часть присвятив різным пастырськым грам, головоламам, новодобым грам, словным грам і забавкам. І так ся дочітаме, як ся грав жьдівський крам, штампуля, як ся грало на пияка, на войну, што мож было робити зо швабликами ці які были речіня на слова, котры мали ламати язык.

Але чітатель може дізнати ся і то, же обрабляня бандурок не є таким простым ділом, як бы ся може на першый погляд виділо, же і тото має свою сістему, як ся зберали свербогузкы ці як ся чістила рункля.

Книжка є так само доповнена різныма пригодами, на котры собі Миколай Коневал споминать, цінна є і характеристика із назвами цілого

камюньского хотаря, но і не треба забыти на вже споминаны стишкы Миколая Коневала о пастухах, полянах і камюньскім хотарю.

Цінна лексіка

Не є похыбностей о тім, же книжка Пастуси і ґаздівство. Русиньскы обычаї зо Спіша є вже своїм обсягом сама о собі цінным матеріалом, котрый може послужыти як тым, котры хотять знати як ся даколи жыло на наших селах, но і тым, котры ся тов тематіков занимають професіонално, значіть етнографам, етнологам. Но нова публікація Миколая Коневала є цінна іщі і з іншого боку.

Є ясне, же і впливом словакізації, ці українізації або полонізації, просто впливом майорітного языка в державах, в котрых Русины жьють, но і змінв способу жьвота на селах і в містах, ся у великій мірі забывають і різны стародавны слова, котры старша генерація може іщі памятають, кедь іх хтось припомяне, но сама іх уж не хоснує, а нова генерація іх нияк не знаєт. Тым чезне і велике богатство русиньской словной базы, і є наших задачов тоты слова сохранныти, жебы они зістали в нашім языку і про далшы генерації.

Книжка Миколая Коневала є як раз цінна і про свою лексіку. Коневал вдяка свому споминанню, вдяка образкам зо старого русиньского світа, котры переніс на папірь і змінив на інтересне росповіданя, чітателям вказує величезне богатство русиньского языка. При чітаню той публікації можеме дізнати ся, што то є пычopa, што то пердалкы з пупавы, кульбахы, які части мають граблі, який дзвіночок то телепачок, што то хомот в рамках серсану на коня, або де є лемеш на плугу.

Публікація є досправды повна цінных старых слов, што лем потверджує, же русиньський язык не є бідный на слова, є богатый, фарбный, красный, і не треба нам брати слова од наших сусідів, лем треба добрі знати свій язык, зберати слова од тых, котры іх іщі памятають, і записовати тото богатство нашой словной базы до літературной русиньской лексікы.

Водай бы того было веце

При чітаню нової книжкы Миколая Коневала чоловік як кебы переніс ся до старого світа, до образків, котры суть нараз жьвы, до історій і оповідань, котры як кебы оживали ту і теперь перед чітательом. Мож повісти, же є то нелем найцінніша публікація автора, але і найцінніша публікація з пера русиньскых авторів за довгы роки. Перед чітателя, перед далшы генерації, сь тов книжков дістать матеріал, котрый нам одкрывать світ наших предків.

Велика подяка за книжку належыть авторови, но і Анні Кузмяковій, котра цілый рукопис переписовала і робила му языкову коректуру в літературній нормі і Славкови Ганікові, котрый зробив графічну обробку книжкы, ске новав і чістив авторовы рисункы, котры суть неоддумательнов частью публікації. Жьчіме книжці много чітателів і маєме надію, же таких цінных публікацій буде в русиньській бібліотеці веце.

ПЕТРО МЕДВІДЬ

Chystám se do Jasiny

Narodil jsem se v roce 1932 v Jasině. Můj otec tam sloužil u státních lesů jako lesní hajný. V roce 1936 byl zastřelen pytláky a je pohřben na hřbitově v Jasině. Rozhodl jsem se, že v letošním roce Jasinu navštívím s cestovní kanceláří poznani@poznani.cz. Během let minulých jsem nemohl tuto oblast navštívit (bylo to možné jen na pozvání). Z českých rodin tam prakticky nikdo nezůstal. V roce 1938 jsme se s matkou odstěhovali do Smiřic a po válce do Trutnova. Zde jsem absolvoval Vyšší lesnickou školu a později pracoval jako vedoucí polesí na L. Z. Dvůr Králové n/L. Šel jsem tedy ve slépějích svého otce. Dal jsem si za cíl, ještě než zemřu, navštívit otcův hrob v Jasině. Termín našeho zájezdu je 25.8.-1.9.2019. Moc se těším. Snad se toho i dožiji.

Dále bych se chtěl přihlásit za člena Společnosti přátel Podkarpatské Rusi a posílám své osobní údaje.

Hubert Rusnok

Výstava se mi líbila

Dostala jsem se do Klementina na výstavu Spříznění volbou, vše jsem pečlivě prošla. Je to hezky uděláno a potěšilo mne, že jsem nebyla sama, byli tam další zájemci. Snad se ten náš zkoušený národ dostane do povědomí většího počtu zdejších obyvatel. Jen toho se bojím, že oni sami tam doma postupně podlehnou nátlaku a splynou s většinou národem. Vidím to tady v Čechách. Třeba prodavačky jsou z Podkarpatska a říknou, že jsou Ukrajinky. Národní buditelé Podkarpatské Rusi mají zřejmě těžkou práci...

Těší mne ale, že se tam zrenovovalo hodně cerkví, vystavěly i nové a jak jsem viděla, byly plné. Tak snad ten národ nezanikne.

Tady u nás opravovali kostel chlapi z Podkarpatska a pan farář řekl, že tak poutivé dělníky ještě neviděl... Jeden z nich mi řekl, že opravovat kostel je pro ně ctí.

Časopis je zas velmi zajímavý. Díky za vaši práci! Těším se na setkání v březnu!

Olga Ivančo-Lúčanská

Kde je Dlouhé Pole?

Moje matka se narodila na Podkarpatské Rusi, ve vesnici jménem Dlouhé Pole. Její rodné jméno bylo Anna Doušová. Dodnes tam prý žijí Češi, ale bohužel to nemohu najít na mapě. Můžete mi prosím pomoci? Alespoň informací, u jakého většího města to mám hledat.

Pavel Pintner

pintnerp@seznam.cz

(Pozn. red.: Trochu jsme pátrali i sami a „nanečisto“ zjistili, že Dlouhé Pole leží na Volyni nedaleko Dubna - tedy na Ukrajině, tedy ne na Podkarpatsku. V této obci skutečně žila stále žije česká komunita. Na Podkarpatské Rusi se nám podařilo najít pouze obec jménem Ruské Pole. Třeba naši čtenáři vědí víc.)

Židé z Koločavy 1935

Zasílám vám fotografie Židů z osady Koločava, které pořídil můj otec v roce 1935. Obrázky jsou můj majetek a nejsou chráněny copy-rightem, můžete je publikovat, dávám vám souhlas. Současně vám zaslám nenávislý antisemitský projev tajemníka KSČ Václava Kopeckého, který se po dobu 2. světové války skrýval v moskevském exilu, zatímco Židé z Pokarpatské Rusi obětavě bojovali za svobodu

du Československé republiky v řadách Svobodové armády. Přesto Kopecký nenávislně útočil na Židy - na „bradaté Šalamouny“. Antisemitismus je prostě nesmrtný a tak lákavý pro zbabělce, kteří vždy vyčkávali, jak se situace vyvine.

Martin Borges

(Pozn. red.: Dopis pana Borgese se vztahuje nejen k fotografiím, za něž zasláteli velice děkuji, ale je také ke komentáři k článku Petra Placáka Komunistický rasismus čistě slovanský - čas. Politika, 29. 1. 2019. Část jeho textu přetiskujeme na str. 4.)

Hledám historickou mapu Berehova

Nevíte prosím o nějakém historickém plánu Berehova? Konkrétně se mi jedná o ulice Podhorská a Rusinská, kde v letech 1922-1930 bydlel můj otec. Dnešní názvy jsou samozřejmě jiné.

Jiří Musil

jiri.musil@volny.cz

Dopis ministroví o diskriminaci Rusínů

Skupina rusínských aktivistů z Pardubicka napsala ministru zahraničí Tomáši Petříčkovi otevřený dopis, z něž vyjímáme:

Při vaší nedávné návštěvě Ukrajiny jste se ani slůvkem nezmínil o diskriminaci rusínského národa, který na Ukrajině není uznán za samostatný a svébytný národ a je současnou vládnoucí ukrajinskou klikou všestranně šikanován. Přitom jako plnoprávný národ je uznáván nejen v České republice, ale i v dalších zemích EU jako Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Chorvatsko a Slovensko, ale i mimo EU, např. v Srbsku, a v neposlední řadě také v USA a Kanadě. Na Ukrajině jsou Rusíni utlačováni nejen národnostně, ale i hospodářsky a politicky, neboť ani slib autonomie Podkarpatské Rusi (nyní Zakarpatská oblast Ukrajiny) nebyl splněn a toto teritorium patří mezi hospodářsky nejméně rozvinuté oblasti Ukrajiny, ač má předpoklady pro naprosto odlišný hospodářský rozvoj.

Jan Kasič, JUDr. Petr Šáda,

Miroslav Verner

(Kráteno, drobné stylistické úpravy)

Děti versus dospělí

Již dlouho patřím mezi občany, kteří žasnou nad tím, že během svého ubíhajícího věku se jim vybavují věci, které dávno zapoměli. Konečně, každý v pokročilém věku mi přikývne. Dovolte mi tedy pár vzpomínek z dětství.

Vybavuje se mi vzpomínka, jak jsem s otcem rád listoval v novinách, tuším, že se jmenovaly A-Zet. Byla v nich rubrika pro Rusíny zvaná „Rusín píše“, kde se mohl český i rusínský čtenář dočíst o různých momentkách ze života obou národností. Bylo to čtení poutavé, bavila se tím československá i rusínská čtenářská veřejnost. Ty noviny mě sblížovaly se světem dospělých.

Dodnes si nemohu vysvětlit, proč náš řídicí učitel Kudláček na české škole v Užhorodě vyslal právě mě s gratulací k šedesátinám zemskému prezidentu Podkarpatské Rusi Rozsypalovi... Snad prováděl testy z recitace, kdoví. Byl jsem jen žákem první obecné a přednášeným veršům jsem nemohl moc rozumět.

I jako školák jsem koncem třicátých let prožíval polarizaci mezi dosavadním tolerantním obyvatelstvem. Lidé začali víc naslouchat svým soukmenovcům a doma nacházeli u spoluobyvatelů chyby, kterých se dřív nevšíмали. Etnická revnivost se přenášela i mezi děti, kterým byla vštěpovaná nenávisť k spo-

lužákům, o jejichž odlišnosti neměli dosud důvod hlouběji uvažovat. Děti nejvíc doplácely na fanatismus svých rodičů, musely však tomu bezmocně přihlížet. Tak si vzpomínám na příběh z maďarským kamarádem, kterého jsem zachránil před utonutím v řece Uh. Vděčnost jeho rodičů se dotýkala nebes. Později, když jsme byli vyháněni z Podkarpatska, doprovázel nás jásot Maďarů. Mezi nimi jsem zahlédl i mého zachráněného kamaráda, skrčeného a nejásajícího...

Naše dětství bývá hříčkou dospělých a ne vždy rozumnějších, než jsou děti.

JAN ROMAN